

Kuršu bruņojums un kaujas taktika vēlajā dzelzs laikmetā un agrajos viduslaikos

Artūrs Tomsons

Grobiņa, 2021-05-08

Bruņojuma veidu iedalījums dzelzs laikmetā un viduslaikos

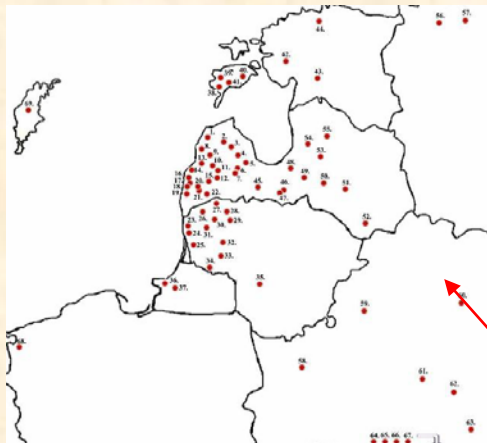
Aizsardzības bruņojums

1. Vairogi.
2. Bruņucepures.
3. Bruņas.
 - a. organiskas izcelsmes aizsarglīdzekļi (āda, lins, u.c.)
 - b. riņķīšu bruņukrekli,
 - c. plāksnīšu bruņas.

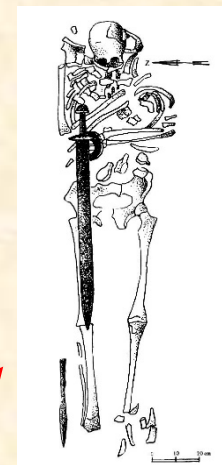
Uzbrukuma ieroči

1. Tuvcīņas ieroči.	2. Distances ieroči.
a) naži, kaujas naži	a) šaujamloks un bultas
b) cirvji	b) Lingas
c) masīvākie šķēpi	c) vieglākie šķēpi
d) zobeni	
e) kaujas vāles	

Arheoloģiskie ieroči un bruņojums kā daudzpusīgs vēstures avots

Kauju un konfliktu vietu lokalizācija

Apbedīšanas tradīcijas kā avots sociālās arheoloģijas pētījumos

Liecības par sava laikmeta ekonomisko un politisko ģeogrāfiju, tirdzniecības ceļu virzieniem.

Amatniecības un tehnoloģiju līmeņa atspulgs

Ornaments un tā simbolika kā garīgo priekšstatu un laikmeta ideoloģijas iespējamais atspulgs

Izpēti traucējošie aspekti

1. Nepilnīgi apzinātais un avotu klāsts

Līdz šim pētīti pārsvarā tikai labi saglabājušies eksemplāri – maz uzmanības pievērsts fragmentiem

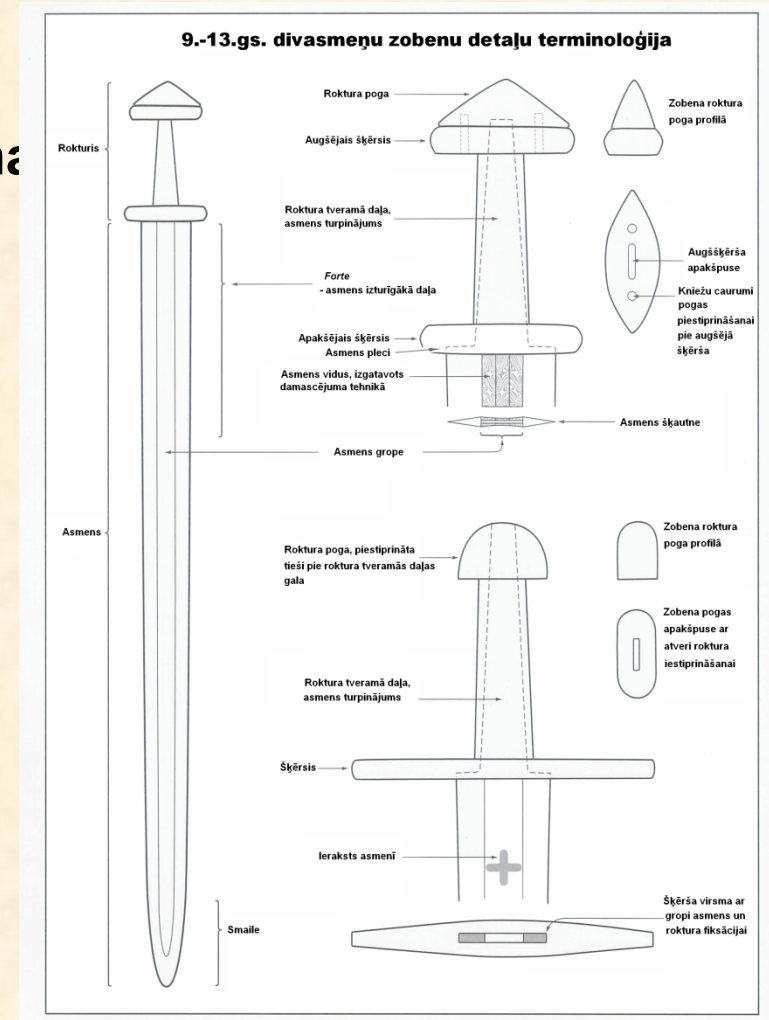
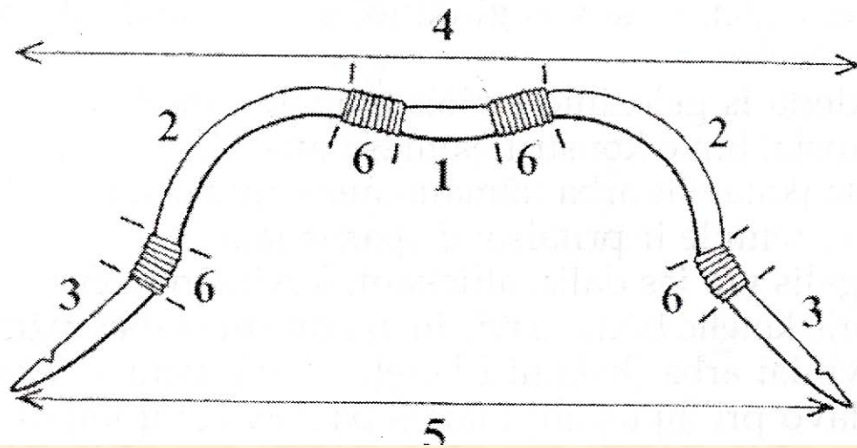
2. Apzināta bruņojuma bojāšana pagātnē un mantraču darbība

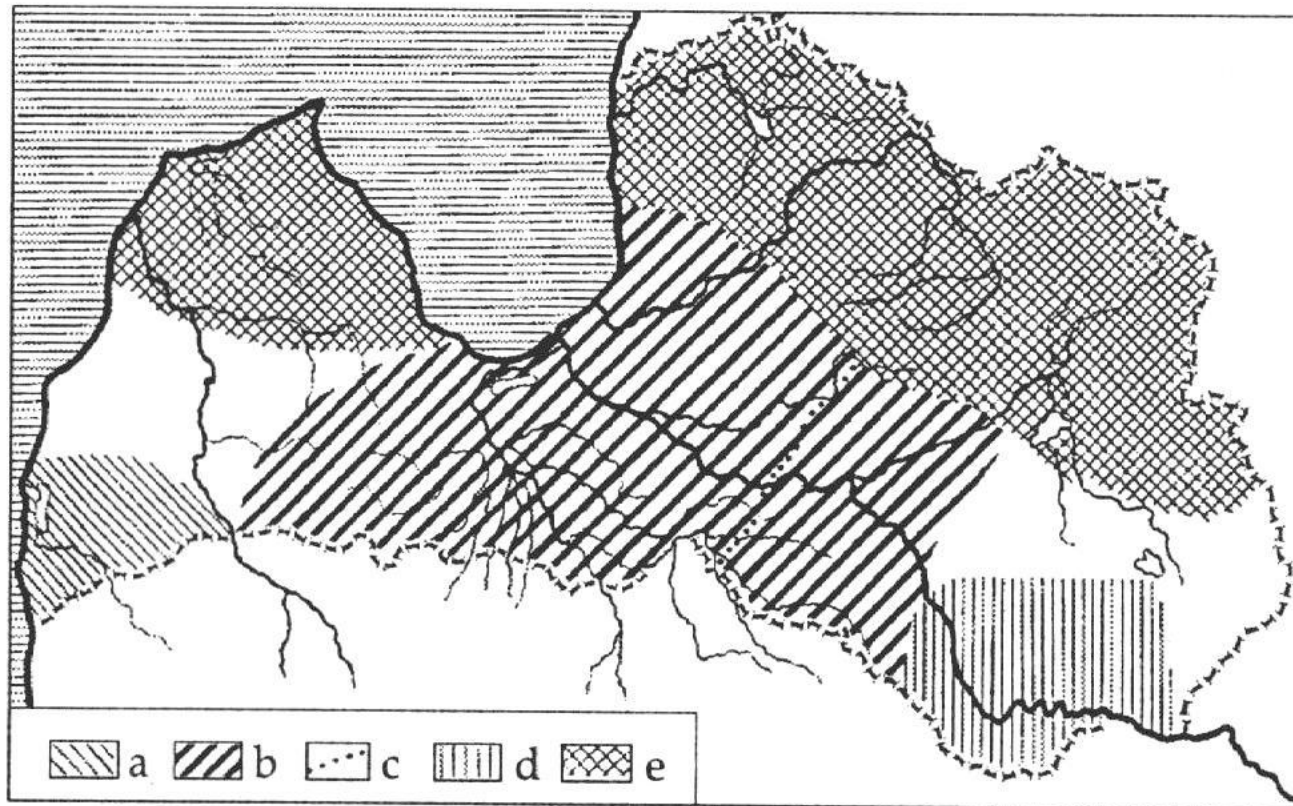
Durbes Sauslauki

Tālāko pētījumu virzienu aktualitātes un iespējamie virzieni

Terminoloģijas un apzīmējumu pilnveidošana atsevišķām bruņojuma kategorijām

Agrais dzelzs laikmets (1.-4. gs.) (Roman Iron Age)

Kultūretniskās grupas Latvijā agrajā dzelzs laikmetā: *a* – kuršu priekšteču teritorija, *b* – zemgaļu–žemaišu–sēļu priekšteču teritorija, *c* – uzkalniņu kapulauku rietumu un austrumu grupu aptuvenā robeža, *d* – švikātās keramikas baltu cilšu teritorija, *e* – Baltijas somu teritorija

Kultūretniskās grupas Austrumbaltijā 1.-4.gs.

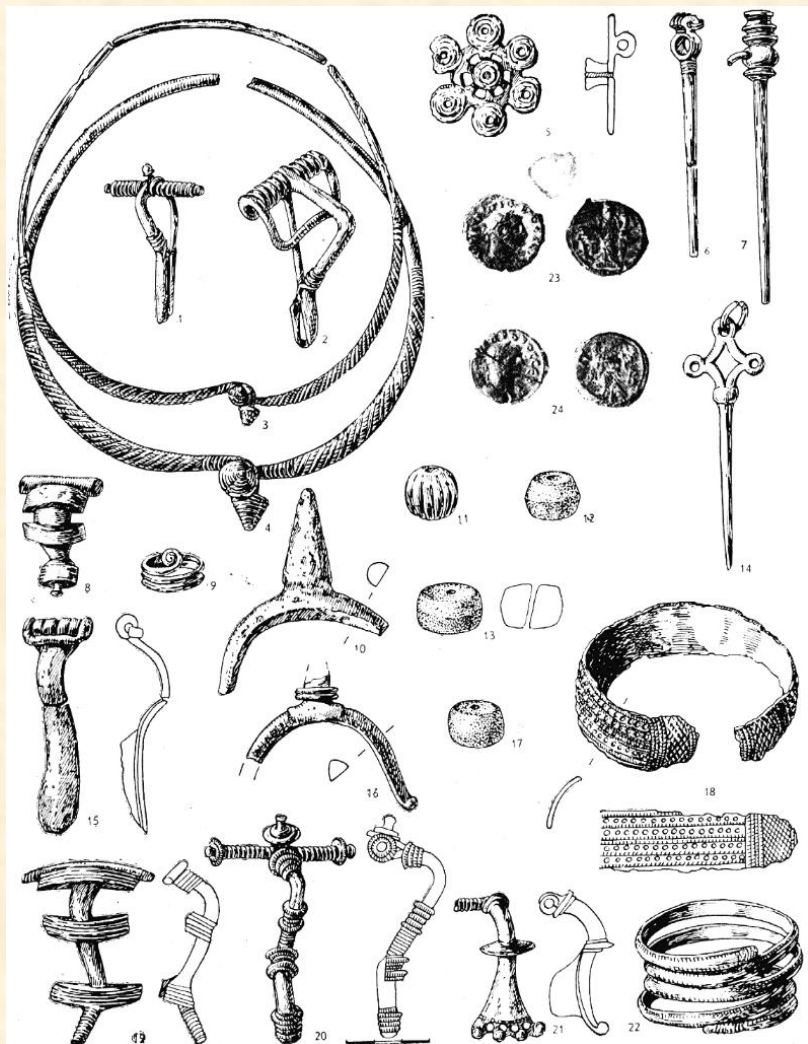

Fig. 156. *Main grave types of the Late Roman Iron Age east of the Baltic Sea. a tarand-graves, b south-western Finnish stone graves, c sand barrows with stone circles, d western Baltic graves with stone constructions, e Bogaczewo type graves, f Dolkeim-Kocrovo type graves, g a category with a dotted pattern.*

dzelzs laikmetā *barbaricum* teritorijā

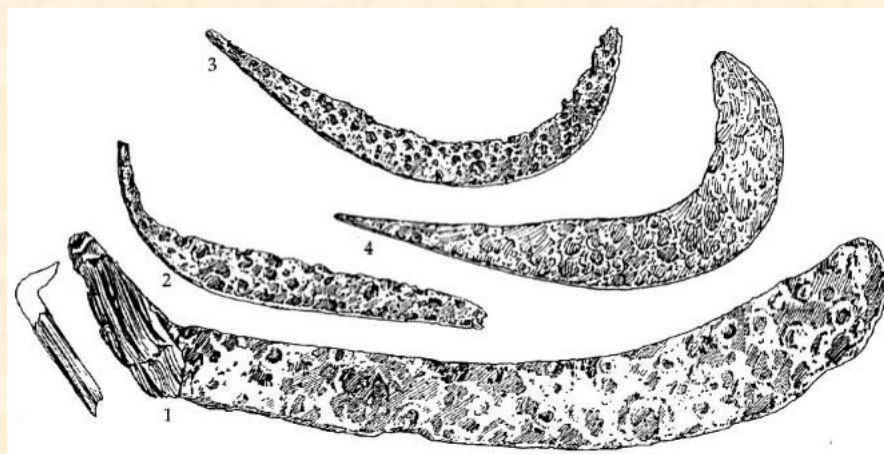
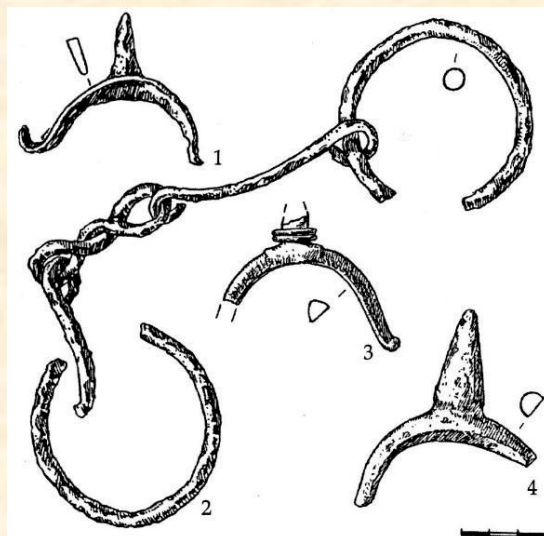
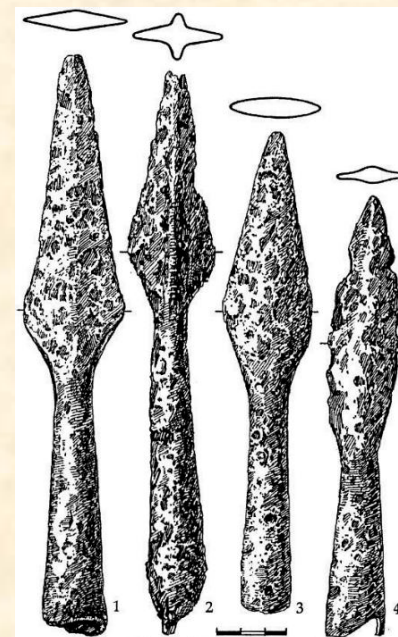
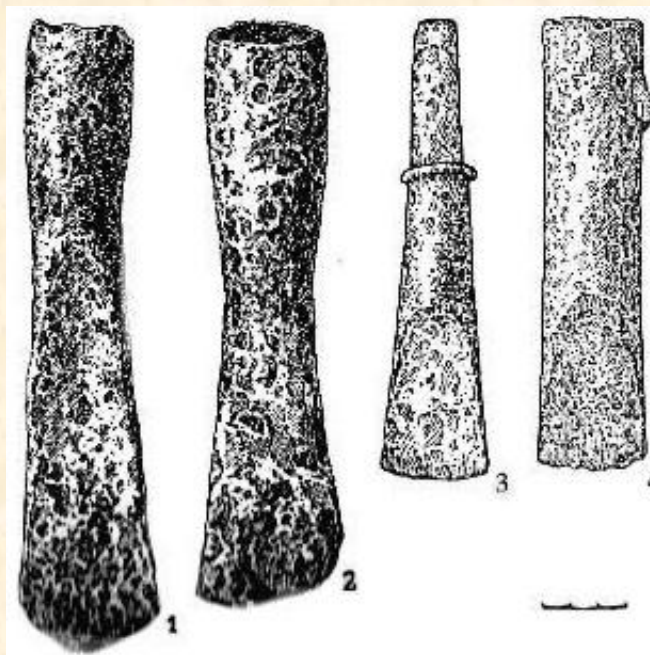

Kaklarotas fragments
(Liepājas apr.
Virgas Kalnazīverti)

Rietumbaltu (proto-kuršu)
senlietas agrajā dzelzs
laikmetā

Agrā dzelzs laikmeta baltu un Baltijas somu darbarīki un ieroči

145. att. Agrā dzelzs laikmeta zemkopības darbarīki:
1 – izkopts, Mazkatuži, 2, 3 – likais nazis un sirpis, Spietiņi,
4 – rauknis, Kivīti

Pēc: LSV, 2001.

Centrāleiropa 3.-4. gs.

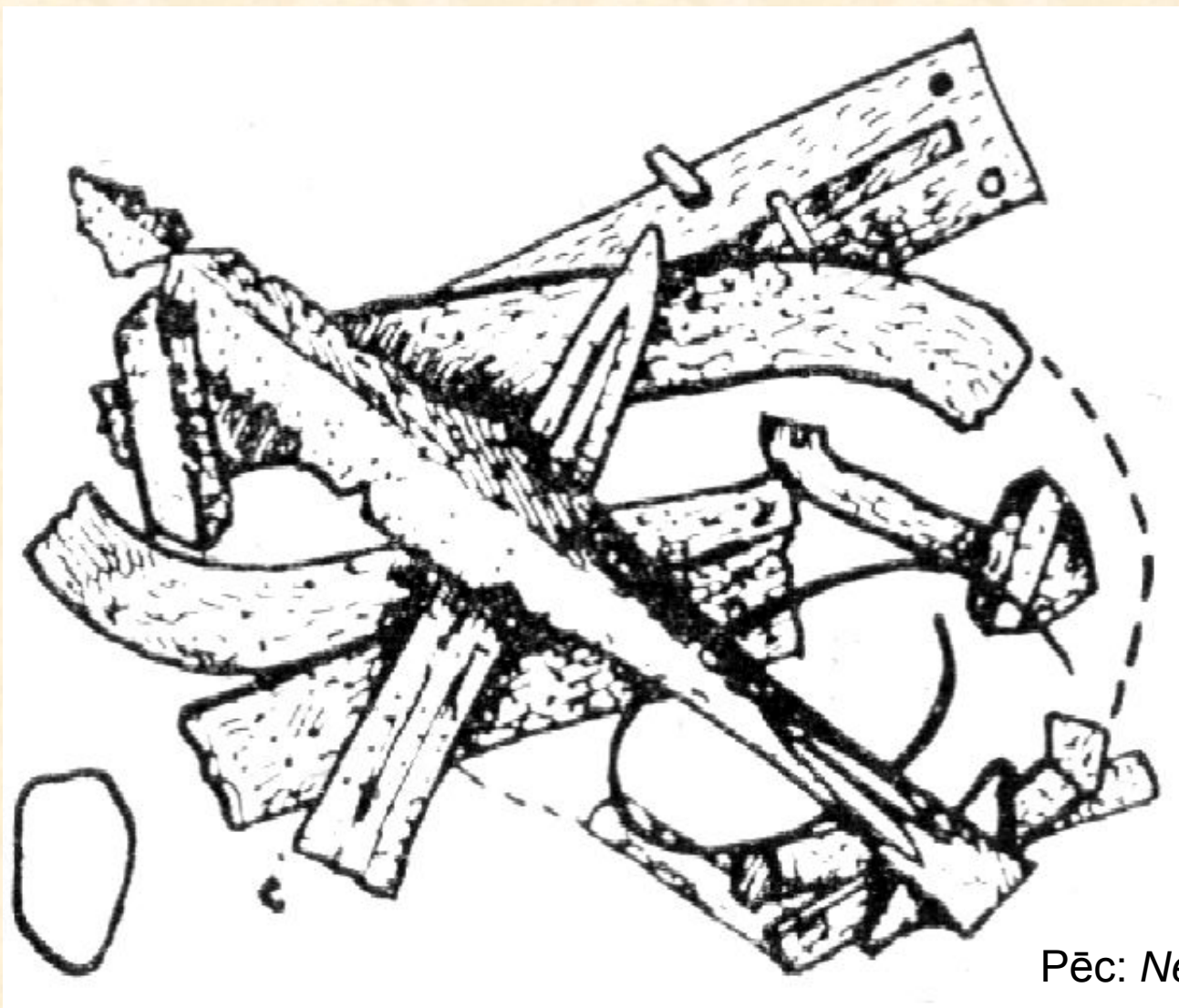
Vidējais dzelzs laikmets (5.-8. gs.).

Slāvu migrācija 6.-7. gs.

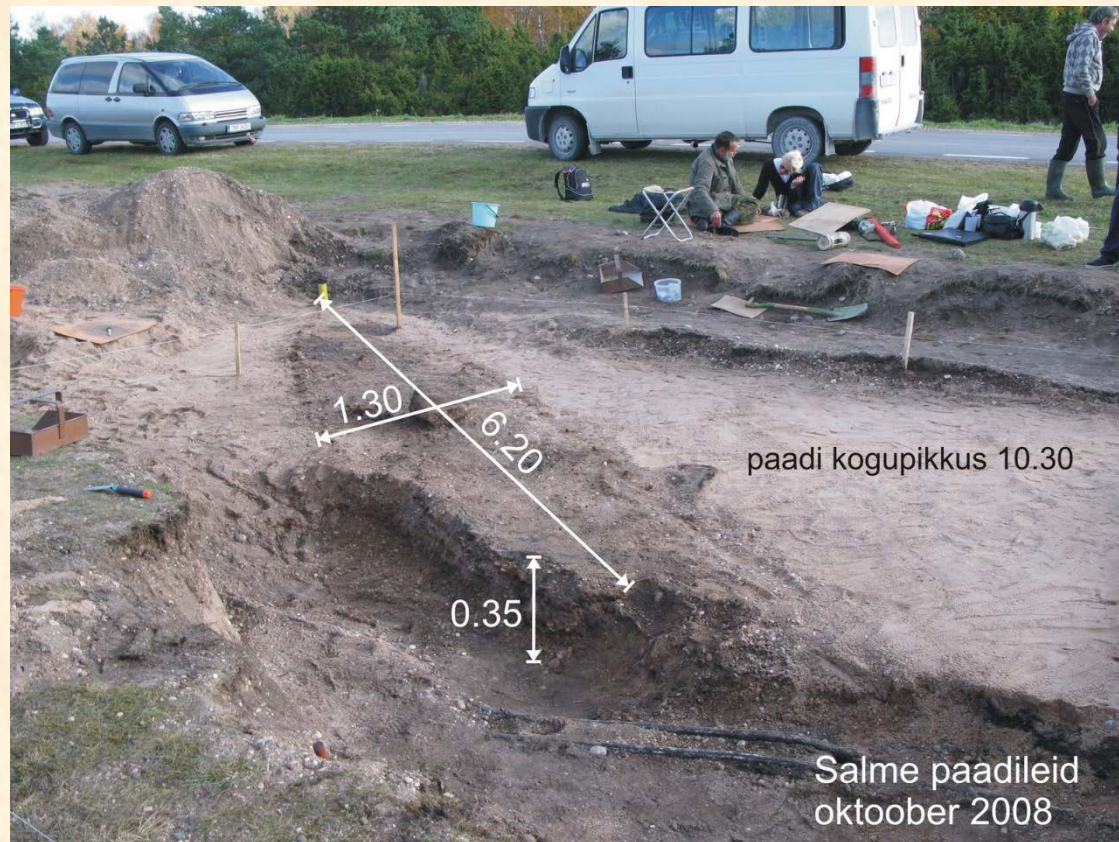

Skandināvu ugunskaļa inventārs no Grobiņas Smukumu (Rudzukalnu) kapulauka

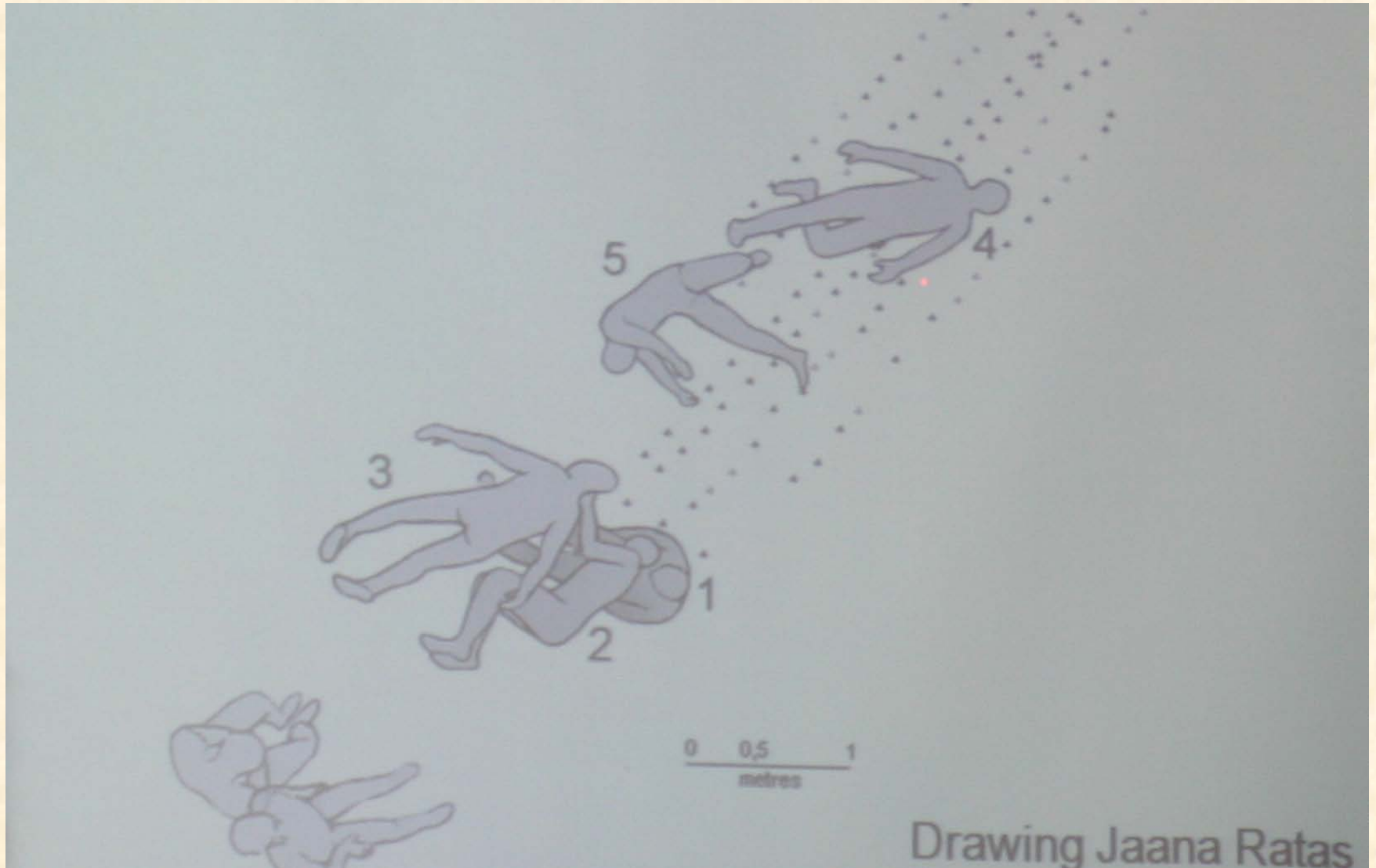

Pēc: Nerman 1958

Kuġu apbedījumu atklāšana Salmē, Sāremā (2008, 2010)

Cilvēka palieku novietojums Salmes I kuģī

Isotopic provenancing of the Salme ship burials in Pre-Viking Age Estonia

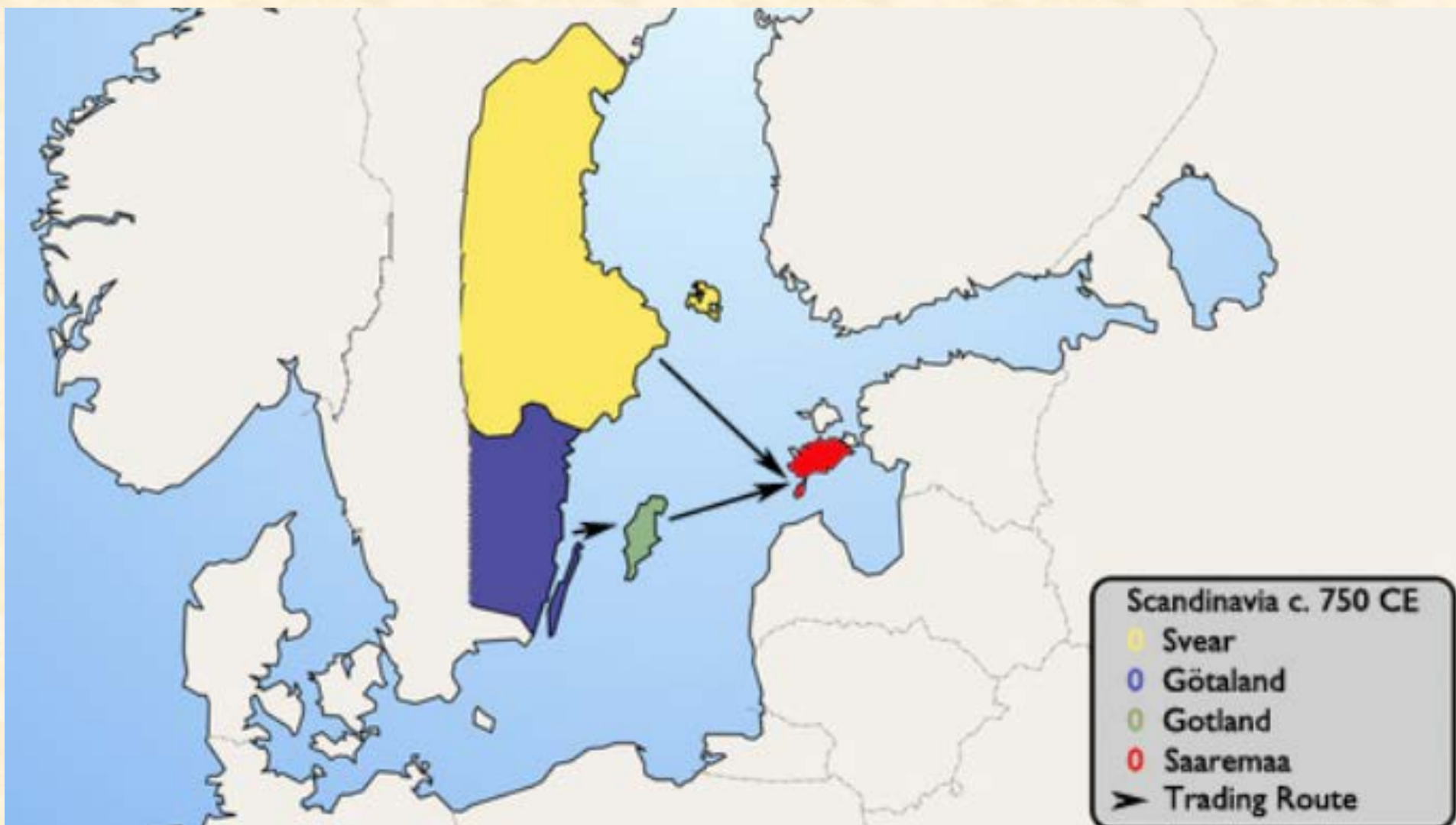
T. Douglas Price ^(a1), Jüri Peets ^(a2), Raili Allmäe ^(a2), Liina Maldre ^(a2) ... [+](#)

DOI: <https://doi.org/10.15184/aqy.2016.106> Published online: 19 July 2016

Abstract

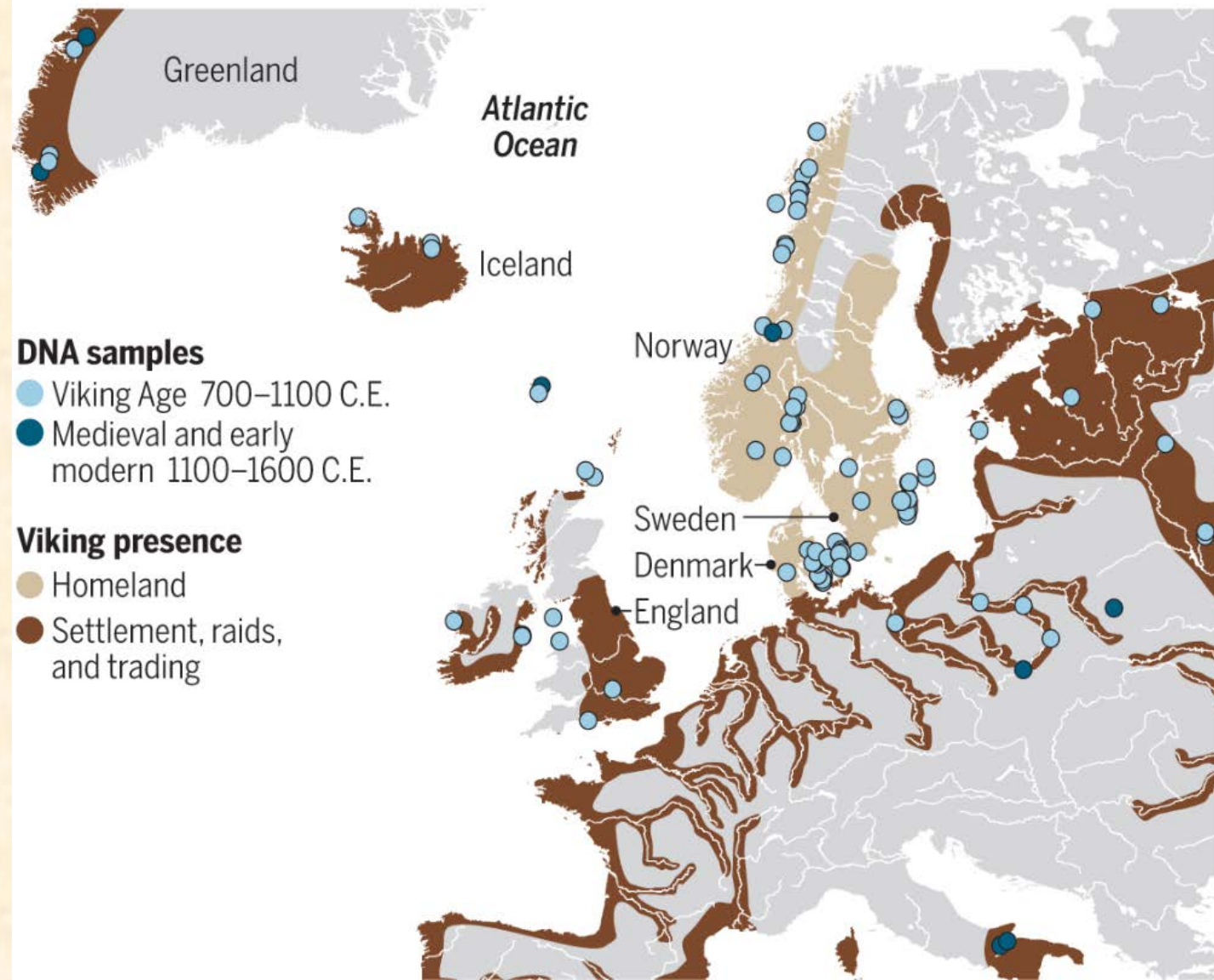

Ship burials are a well-known feature of Scandinavian Viking Age archaeology, but the discovery of 41 individuals buried in two ships in Estonia belongs to the Pre-Viking period and is the first of its kind in Europe. The two crews met a violent end around AD 750, and were buried with a variety of richly decorated weapons, tools, gaming pieces and animal bones. The rich grave goods suggest that this was a diplomatic delegation protected by a cohort of elite warriors. They were armed with swords of Scandinavian design, possibly from the Stockholm-Mälaren region, and stable isotope analysis is consistent with that being the probable homeland of the crew.

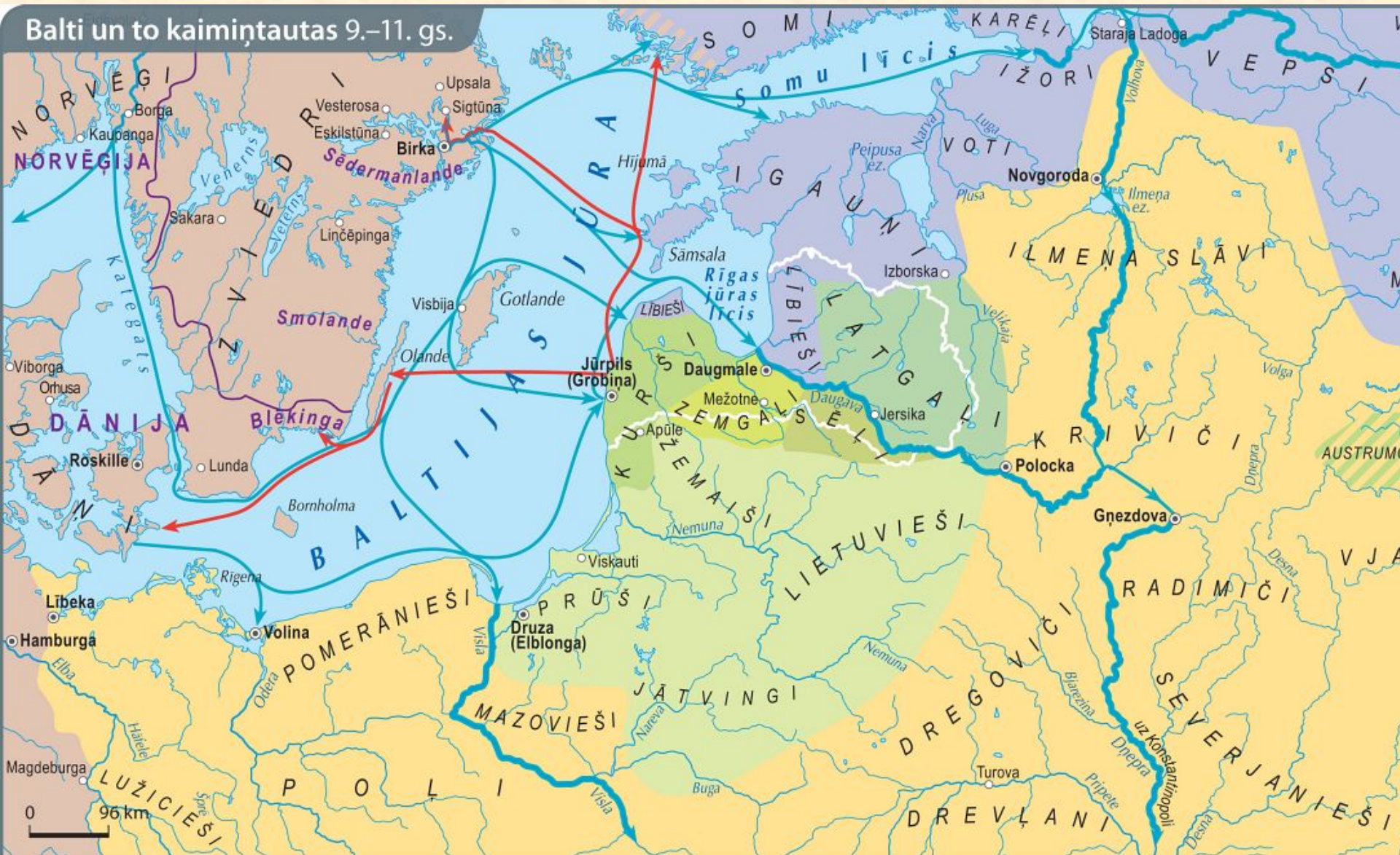

Age of exploration

Viking ships sailed forth from Scandinavia, traversing the waterways of Europe and reaching across the Atlantic Ocean. Vikings from different homelands preferred certain destinations; for example, men from Norway settled Greenland, DNA data now show.

Balti un to kaimiņtautas 9.–11. gs.

ģermāņi

slāvi

somi un ugrs

ģermāņi

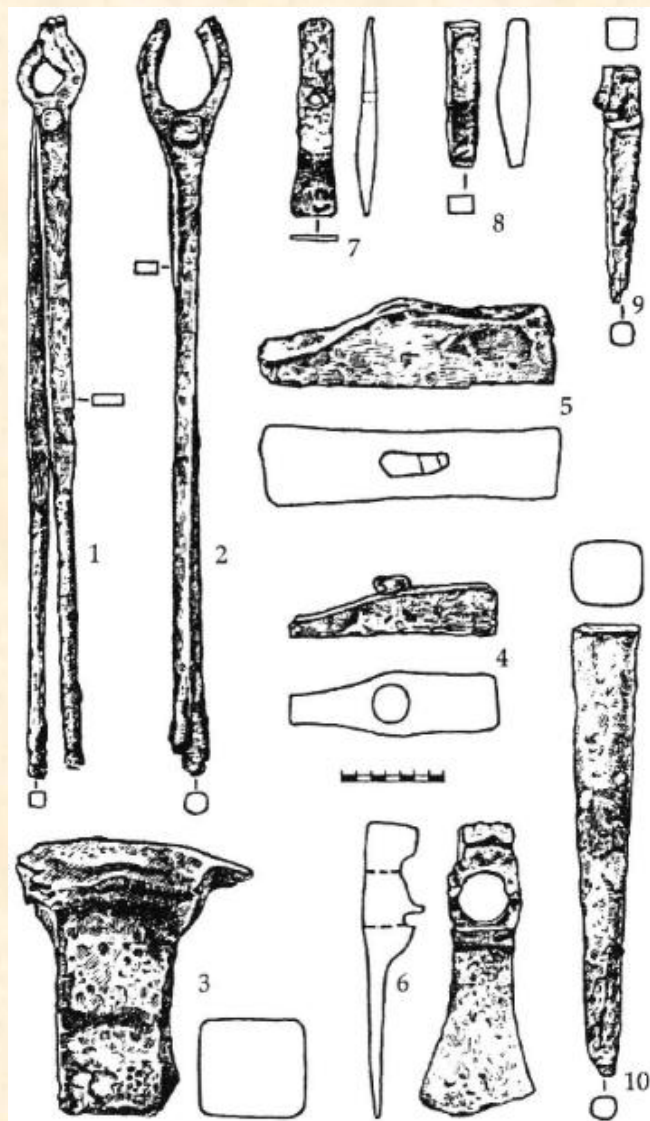
NORVĒGIJA valstiskie veidojumi 10. gs.

Daugmale ● nozīmīgākās pilsētas un tirdzniecības centri

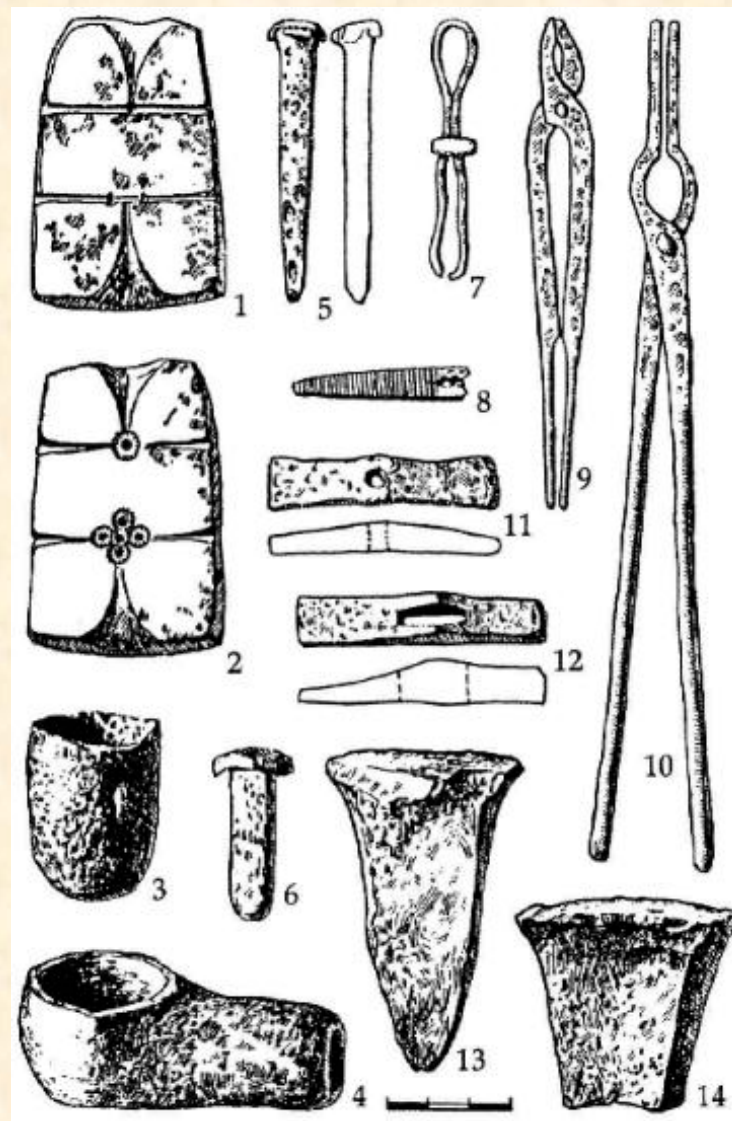
← kuršu un igauņu sirojumi skandināvu zemēs

→ vīķu sirojumi un galvenie tirdzniecības ceļi

Metālapstrāde

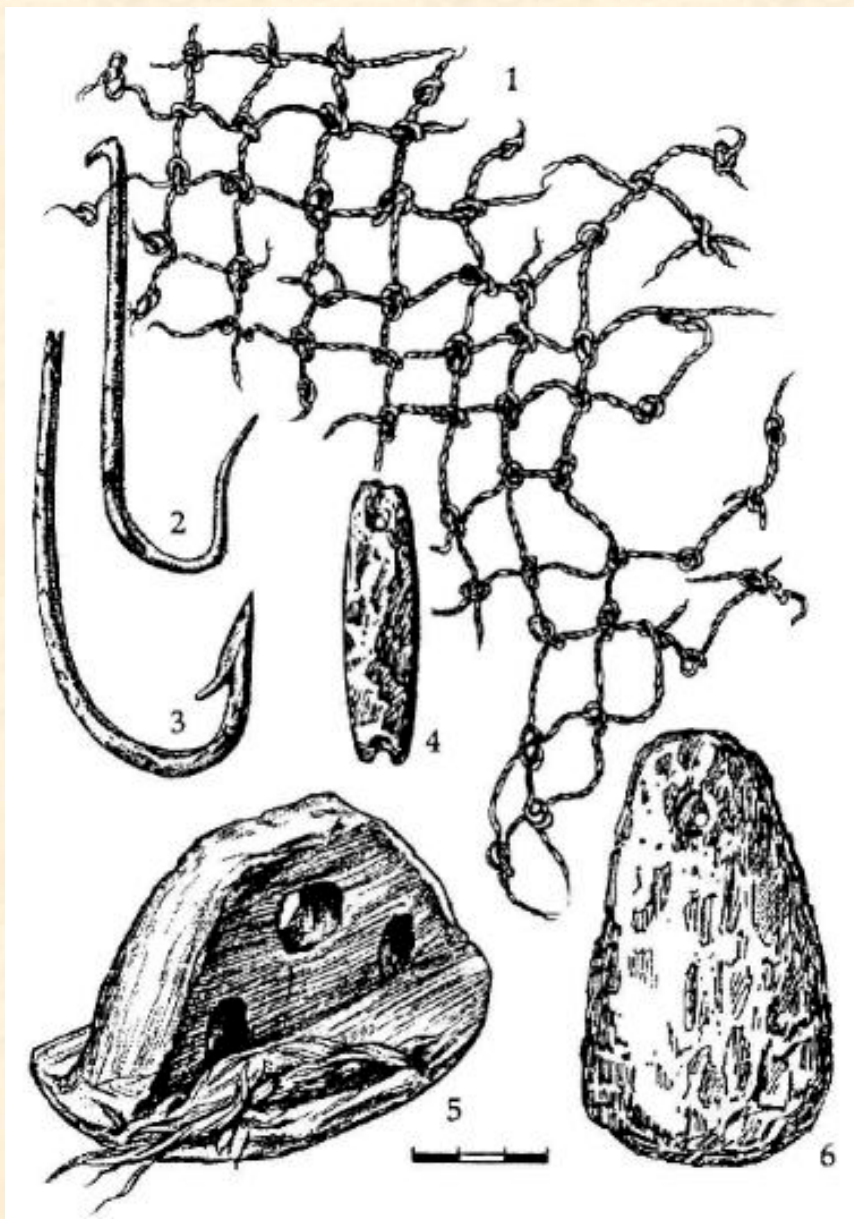

Kalēja rīki

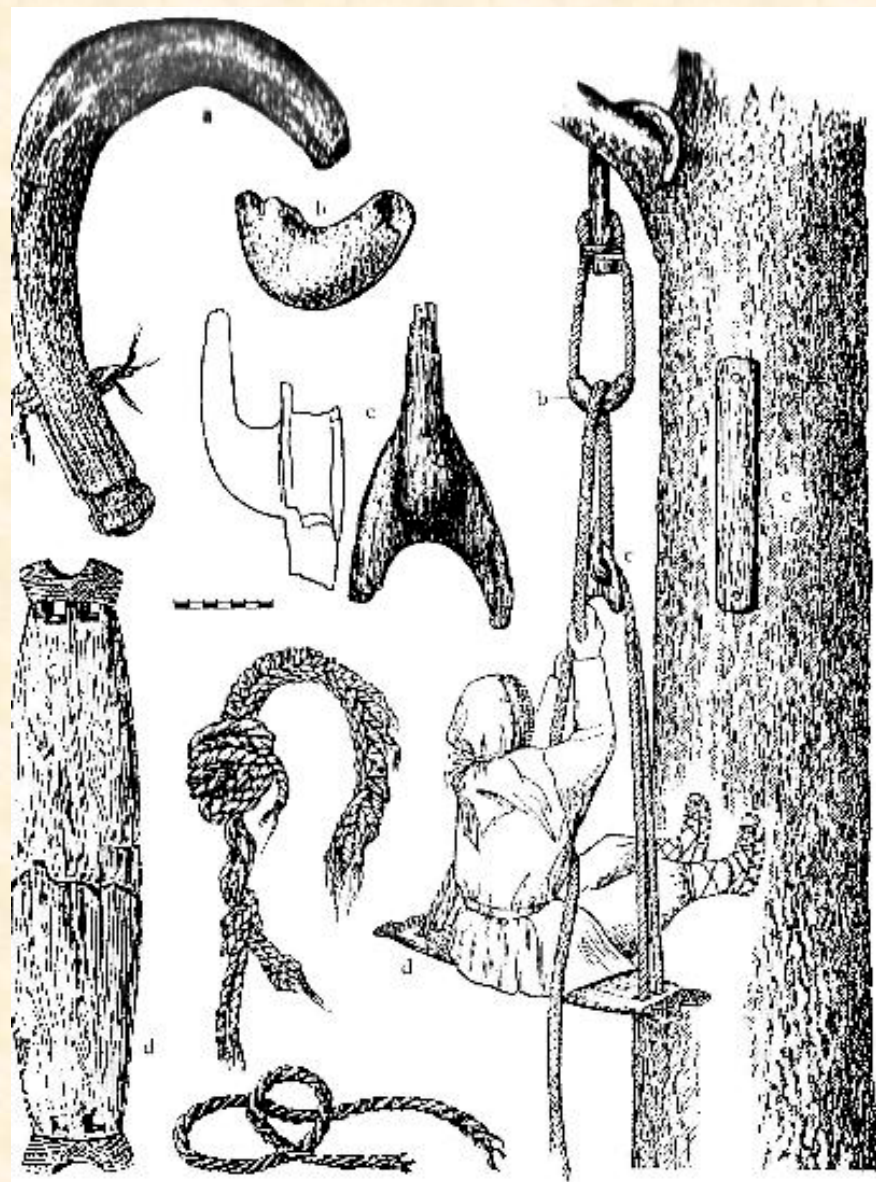

Rotkaļu rīki

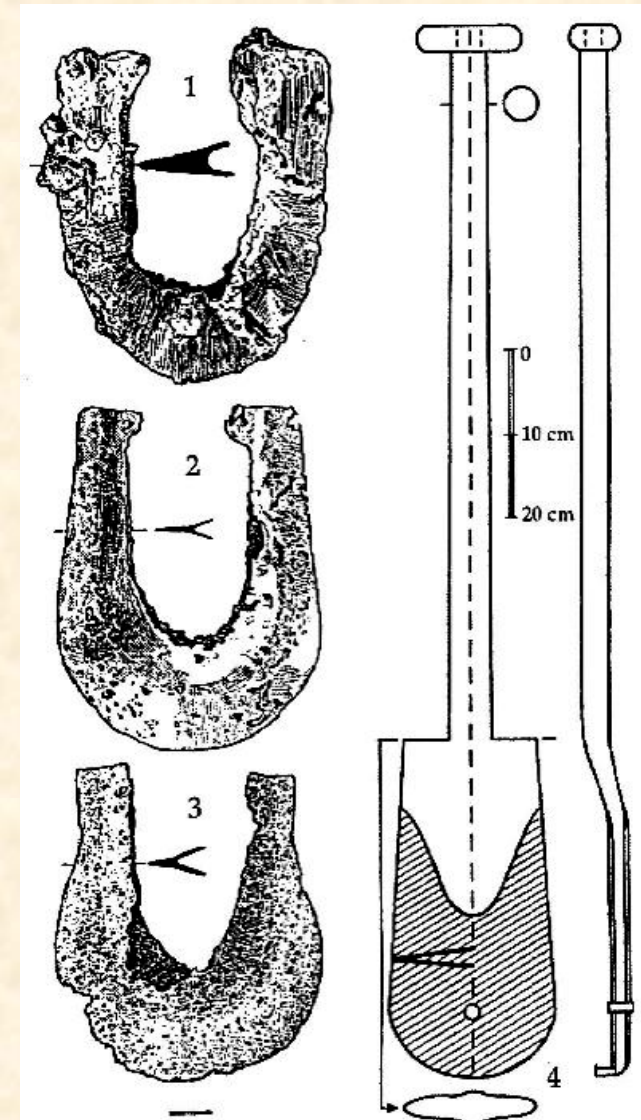
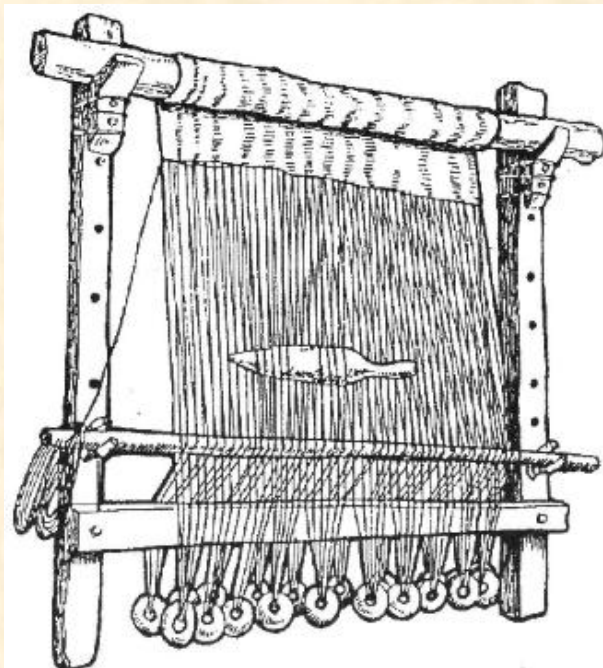
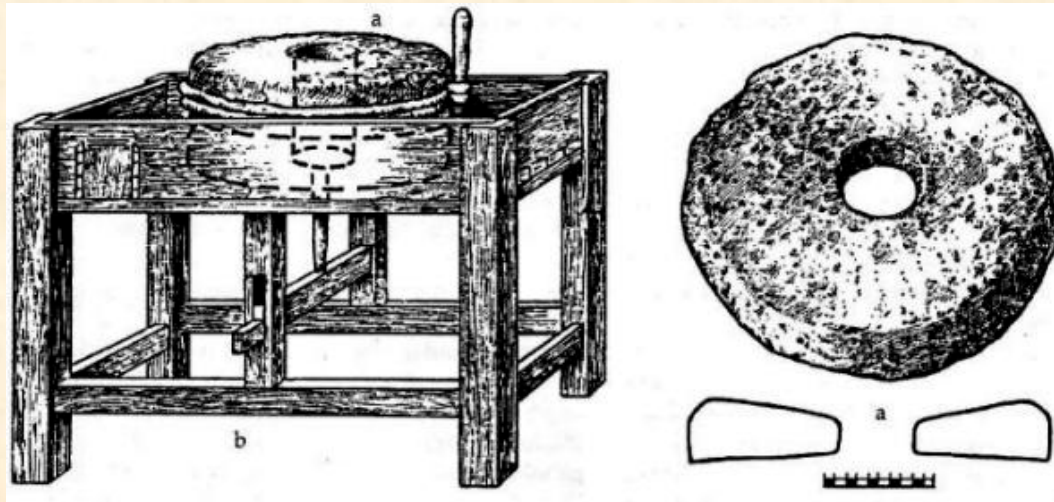
Zvejniecība

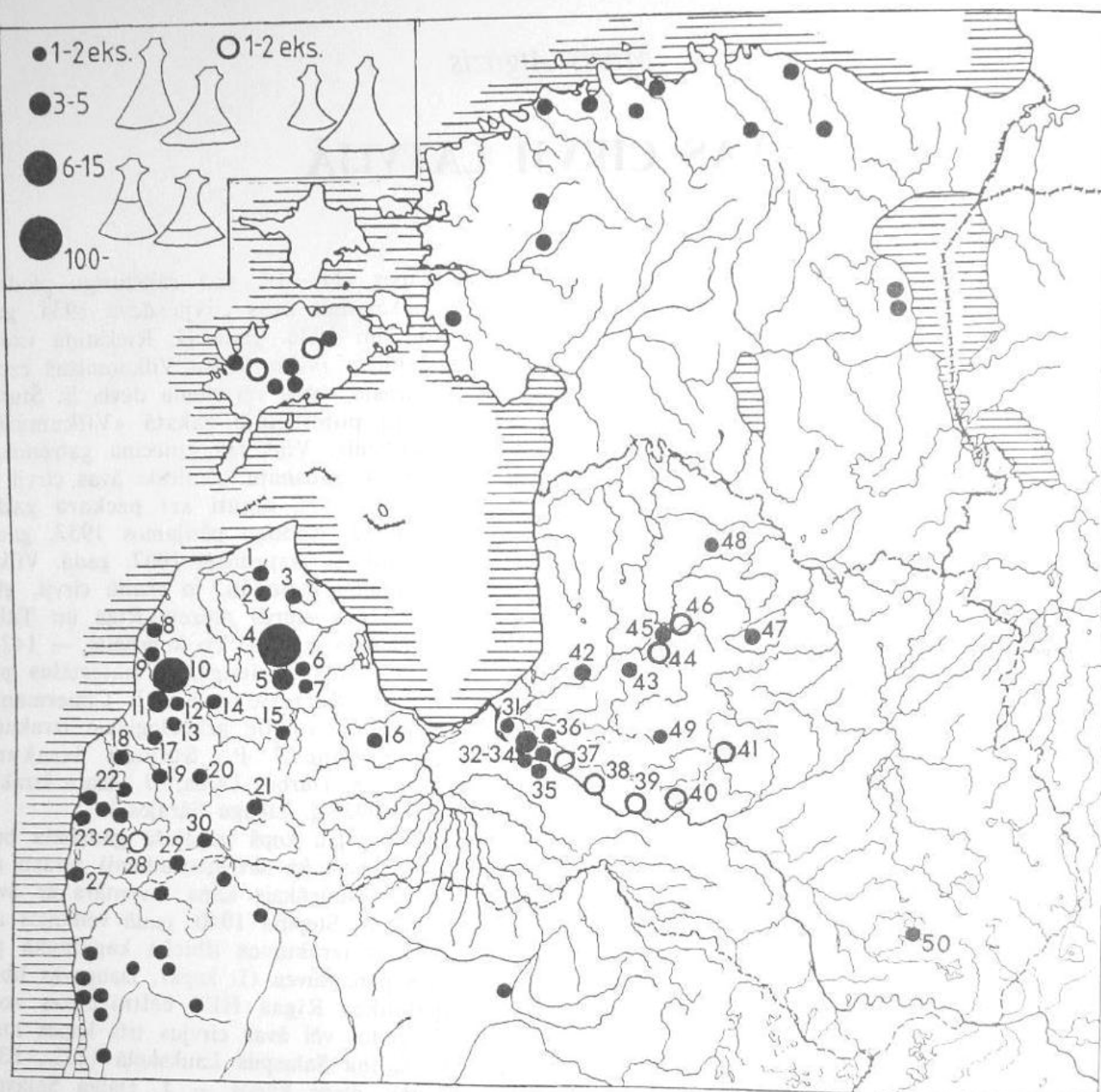
Biškopība

Tehnoloģiskās izmaiņas 11 .gs.

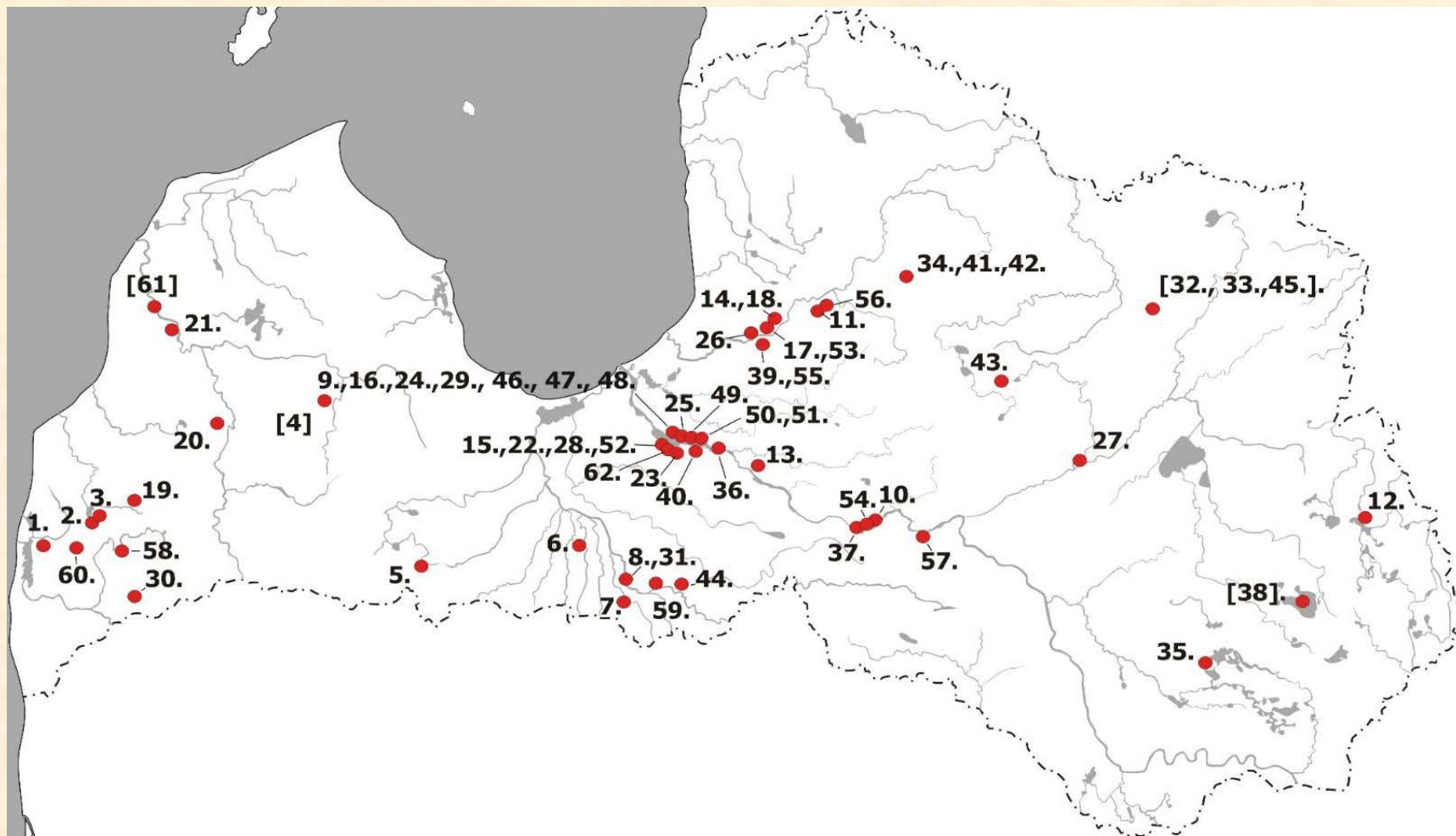

Āvas cirvju izplatība Latvijas un Igaunijas teritorijā 11-14.gs.

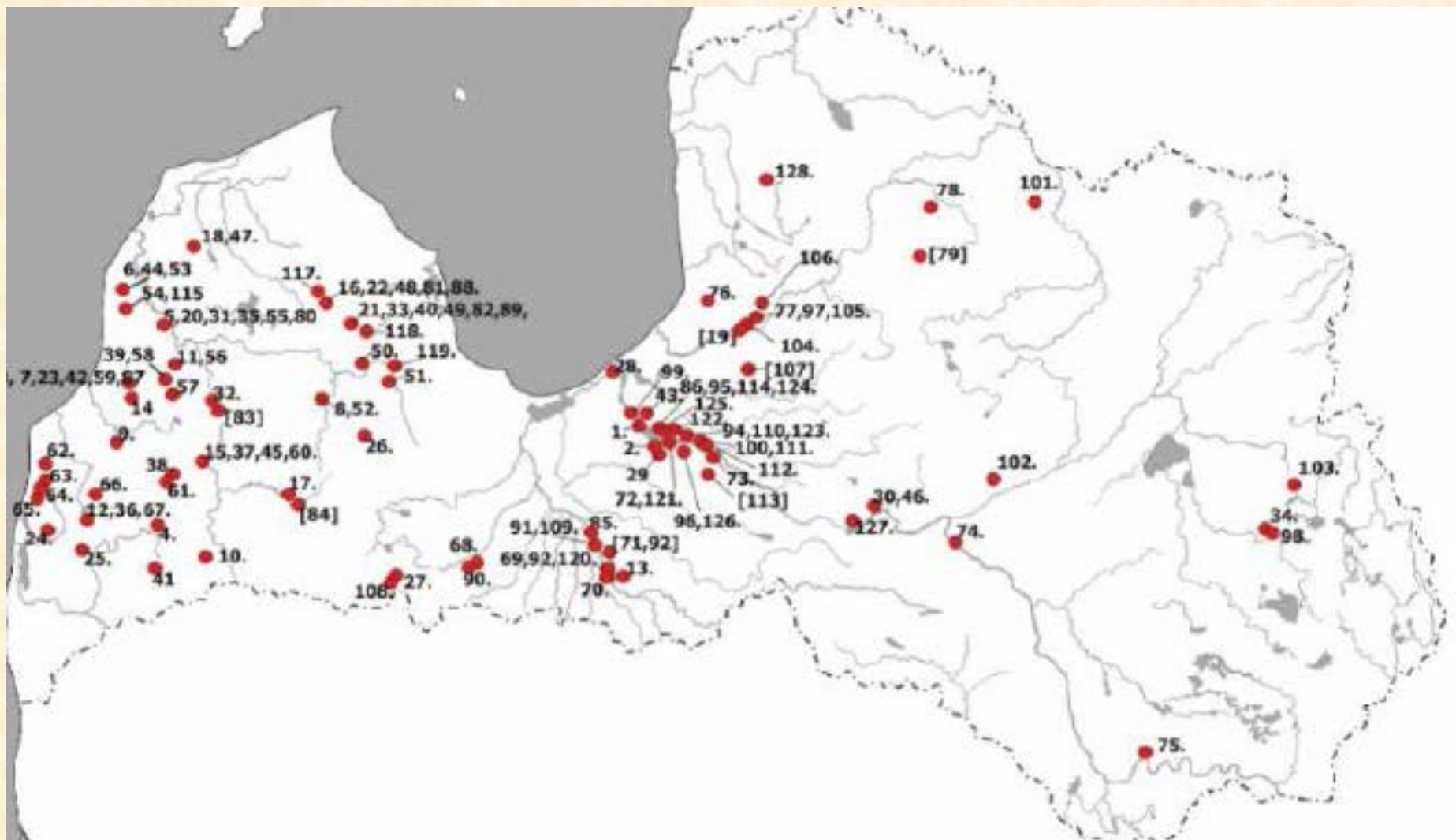

Pēc: Atgāzis 1997

Zobenu atradumi Latvijas teritorijā 9.-11. gs. 1. p.

Zobenu atradumu izplatība 11. gs. 2. p. – 13. gs.

Ziemeļu krusta kari

- Krusta karš pret vendiem (1147)
- Krusta karš pret somiem (circa 1150)
- Krusta karš Livonijā (1198-1290)
 - Kampaņa pret lībiešiem (1198–1212)
 - Kampaņa pret latgaļiem un sēļiem (1208–1224)
 - Kampaņa pret igauņiem (1208–1224)
 - Kampaņa pret sāmsaliešiem (1206–61)
 - Karu pret kuršiem un zemgaļiem (1201–90)
 - Kari pret senprūšiem

The state of the Teutonic Order in 1260

Legend:

- Teutonic Order territory in:**
 - 1226 (Orange)
 - 1260 (Light Orange)
 - Claimed (Light Yellow)
- Free Prussian tribes** (Grey)
- Bishoprics and city of Riga in Livonia** (Pink)
- Polish principalities:**
 - Masovia (Yellow)
 - Kuyavia (Light Yellow)
 - Pomerelia (Light Yellow)
 - Greater Poland (Light Yellow)
- Line of attack of:**
 - the Sword Brethren (Red arrow)
 - the Teutonic Order (Black arrow)
- Locations and dates of important battles:**
 - 1260 (Red X)
 - 1223 (Red dotted area)
- Area and dates of the most important revolts against the conquest:**
 - 1242-49 (Red dotted area)
- Castle of the Teutonic Order** (Black circle)
- Town** (White circle)

Map Labels:

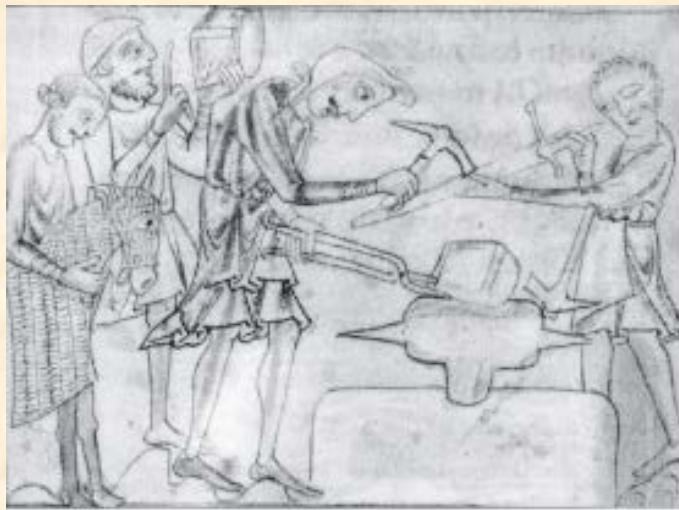
- Regions:** Estonia, Livonia, Courland, Zemgale, Prussia, Lithuania, Ruthenian, Polish Principalities.
- Cities/Towns:** Reval (Tallinn), Wesenberg (Rakvere), Fellin (Viljandi), Dorpat (Tartu), Lemsal (Limbazi), Wenden (Cēsis), Riga, Mitau (Jelgava), Kokenhusen (Koknese), Kreuzburg, Rositten (Rēzekne), Ludsch (Ludza), Polotsk, Grobin (Grobiga), Goldingen (Kuldīga), Memel (Klaipėda), Königsberg (Kaliningrad), Balga (Balga), Allenburg (Druschba), Bartenstein (Bartoszyce), Heilsberg (Lidzbark Warmiński), Elbing (Elbląg), Christburg (Dzierżon), Rehden (Radzyń Chełmiński), Thorn (Toruń), Kulm (Chełmno), Dobrin (Dobrzyń), Poznań, Gniezno, Stettin (Szczecin), Frankfurt, Warthe, Warta, Netze, Noteć, Wisla, Vistula, Oder, Warthe, Bornholm, Rügen, Öland, Kalmar, Visby, Gotland, Saaremaa, Hiiuamaa.
- Water Bodies:** Baltic Sea, Lake Peipsi-Pihya.
- Other Labels:** KGD. OF SWEDEN, KGD. OF DENMARK, HOLY ROMAN EMPIRE, GRAND DUCHY OF LITHUANIA, PRINCIPALITIES.

Scale: 0 to 250 km / 0 to 150 mi.

Historical geographic names presented first (modern geographic names in parenthesis).

Historical geographic names presented first
(modern geographic names in parenthesis)

Izmaiņas bruņojumā 11-13. gs.

Britu 13. gs. kalēji darbā
Roman de toute chevalerie.

Veseris no Ikšķiles lībiešu ciema
(inv. nr. VI 131:1224)

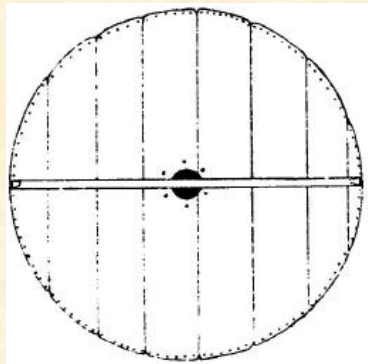
Vairogi

Tīras purvs 9. gs.

Gotlande, 12. gs.

Gokstade, Norvēģija, 10. gs.

Senprūši satiek bīskapu Adalbertu (Gņezno katedrāles durvju dekors)

Kapa plāksne no Mārtiņsalas kapsētas

Centrālās un Rietumeiropas koniskās bruņucepures

Ledņicas ezers, Polija

Orhovskas ezers, Polija

Centrālvācija

Prāga, Čehija

Augsburga, Vācija

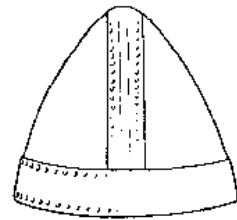

Ziemeļfrancija

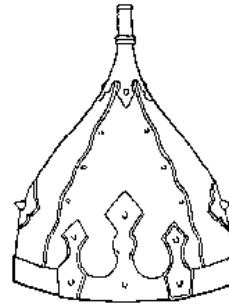

Nīderlande

Senkrievu bruņucepuru tipi

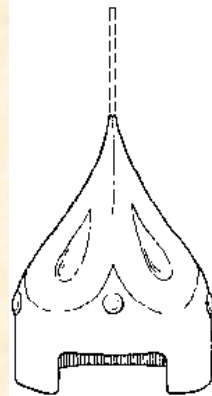
Type I

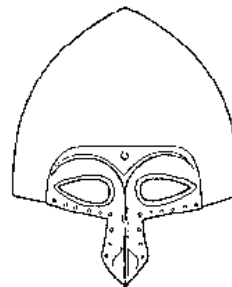
Type II

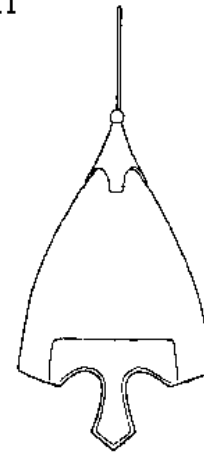
Type IIa

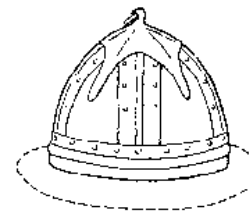
Type III

Type IV

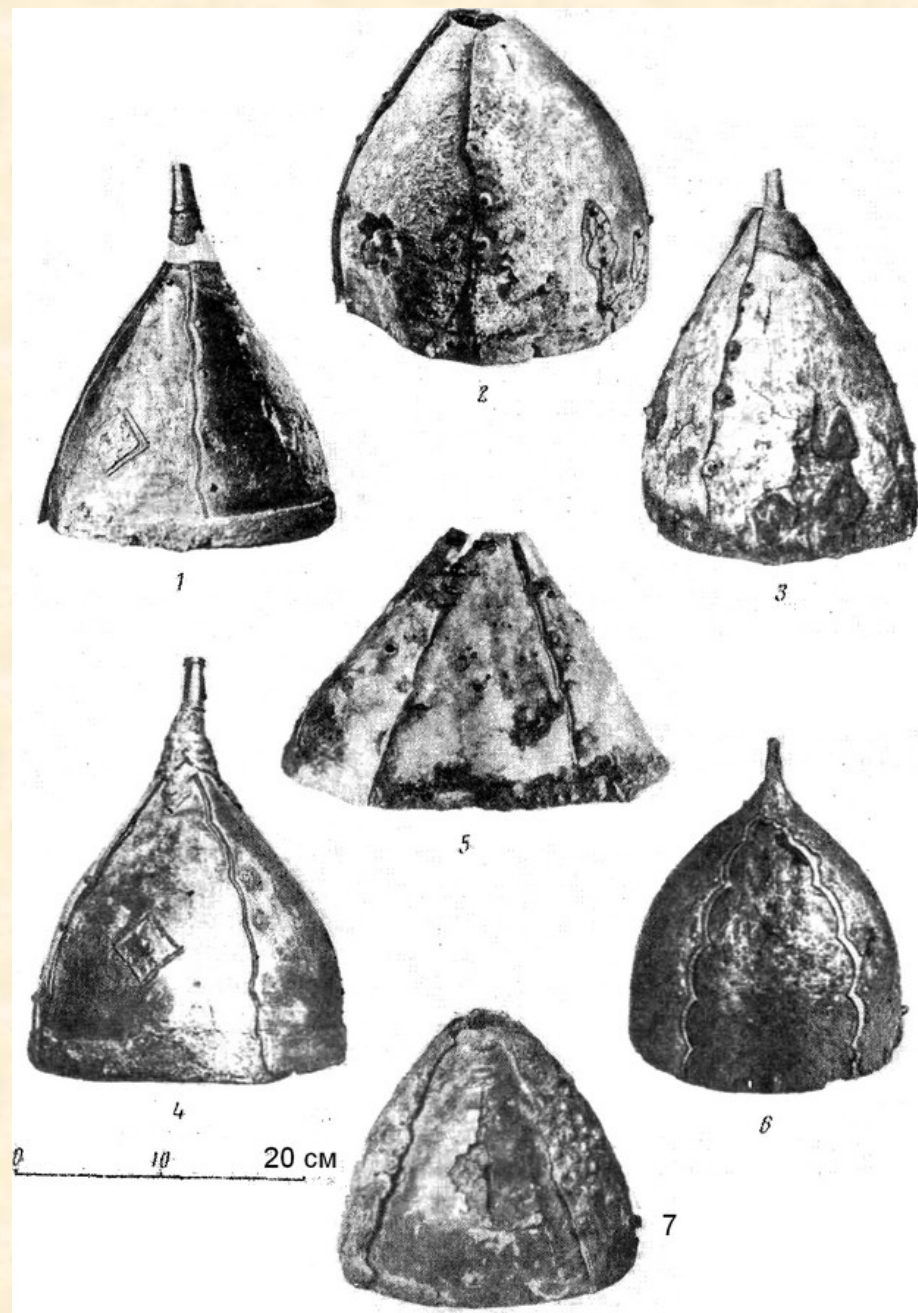
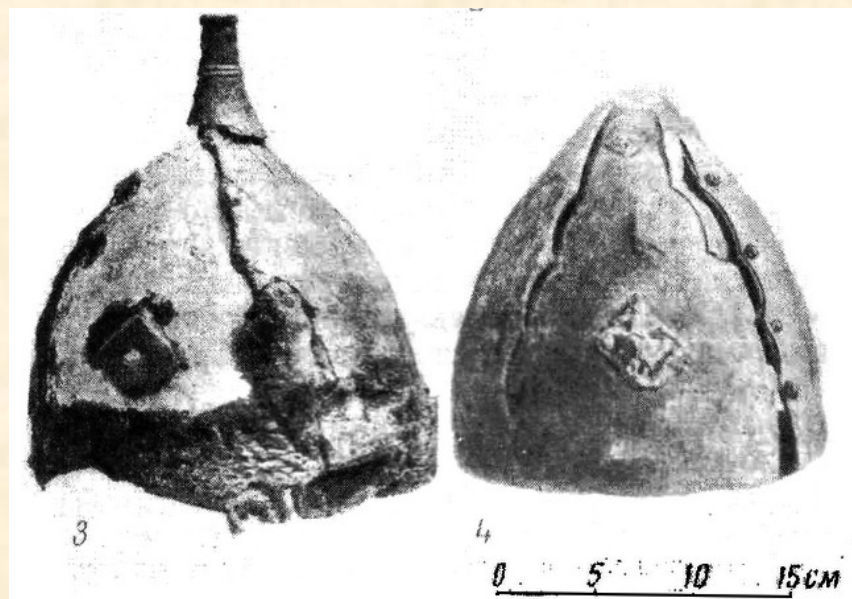

Type IIb

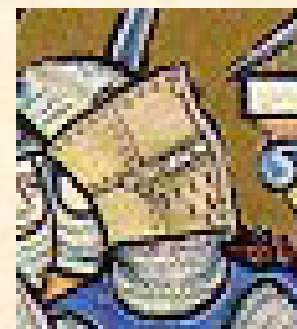
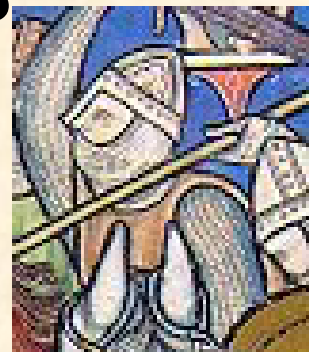
Type V

Senkrievu II tipa
bruņucepures II (pēc
A.N.Kirpičņikova)

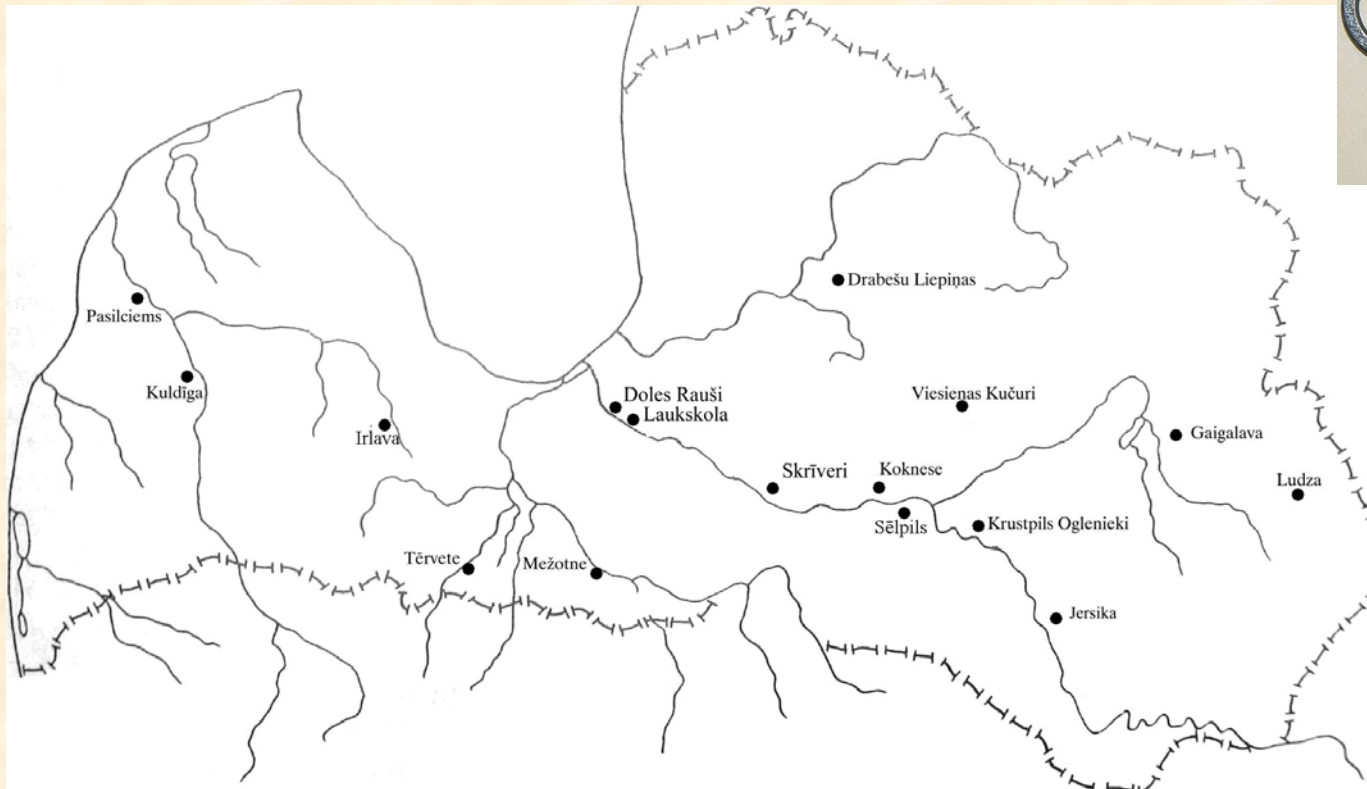
3 galvenie Rietumeiropas bruņucepuru tipi 12-13. gs

et aliquos interreecerunt. quoci accidit ppter iram dei qui prepar p os iohne ut iherico eueretur. et
omnes uiri in ea ceciderunt. Vrbsq; ipsa anathema eet. nec de preda quicquam ab aliquo tinge
retur. Vnus autem filiorum israel contra preceptum dei aliquo ex preda tulerat atq; occultauit.

Bruņas

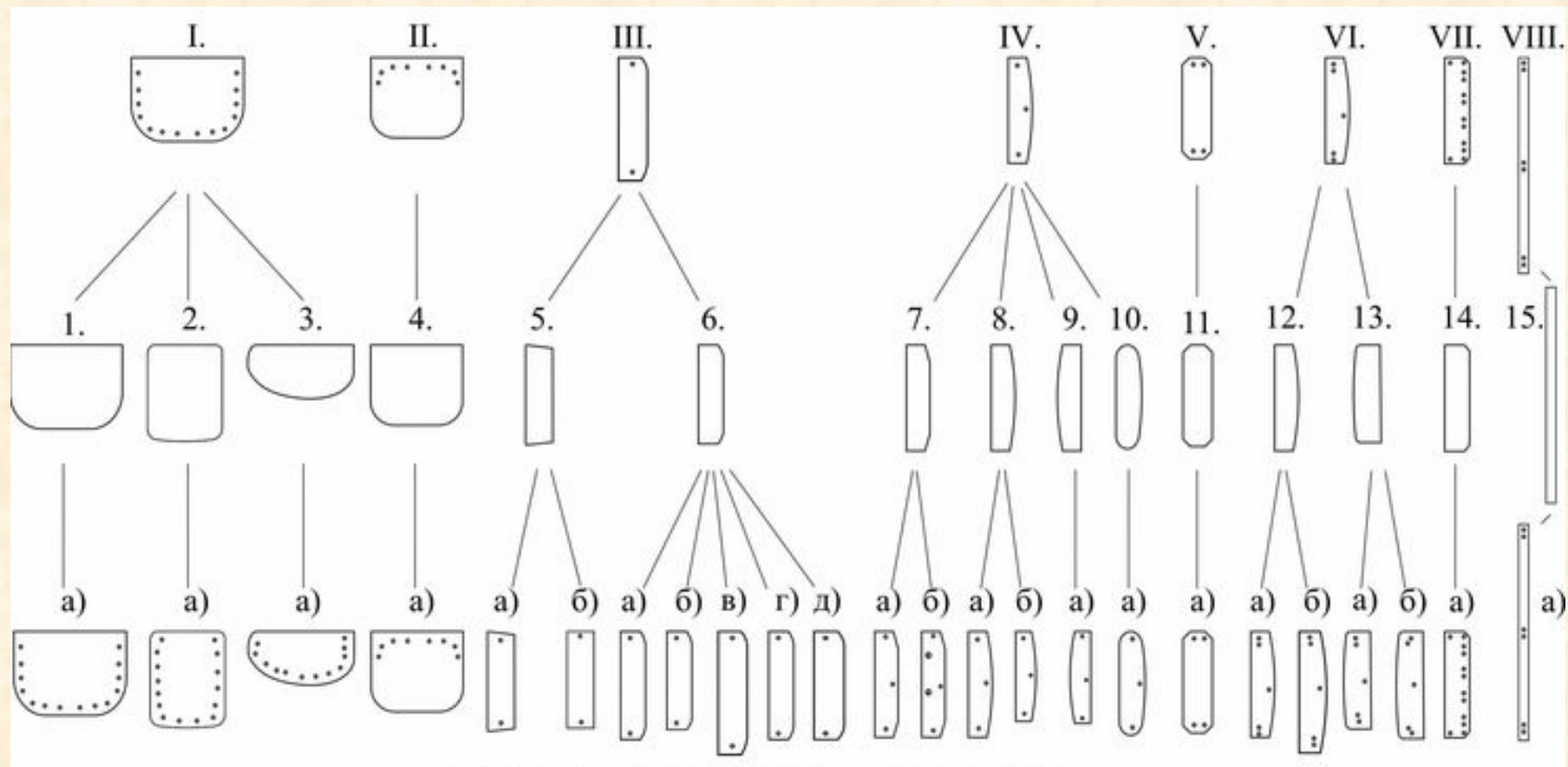
Riņķīšu bruņukrekli

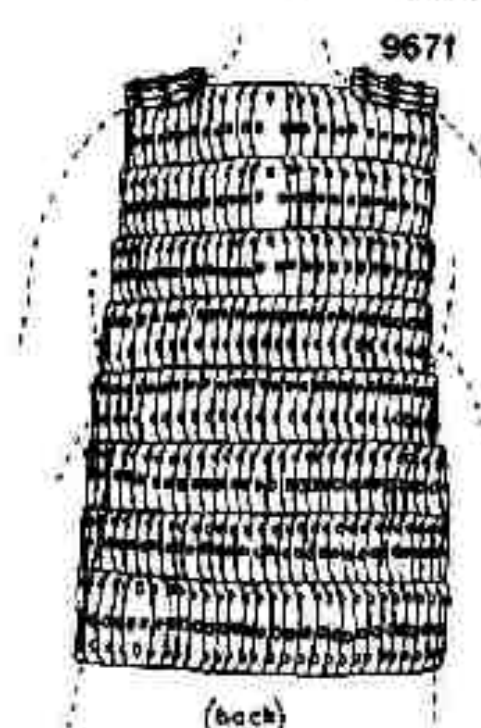
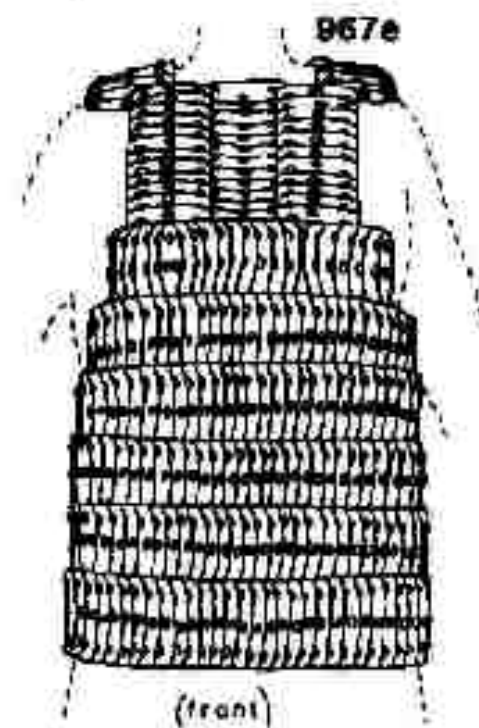
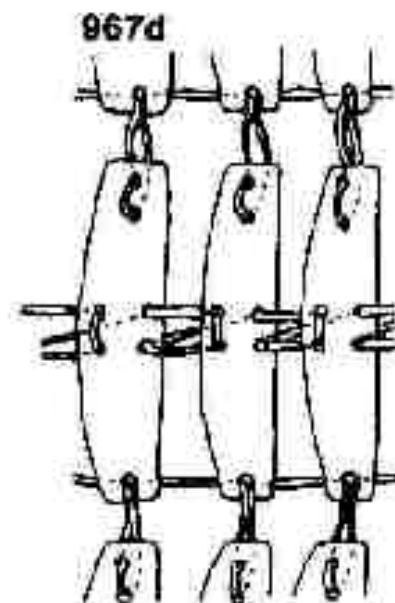
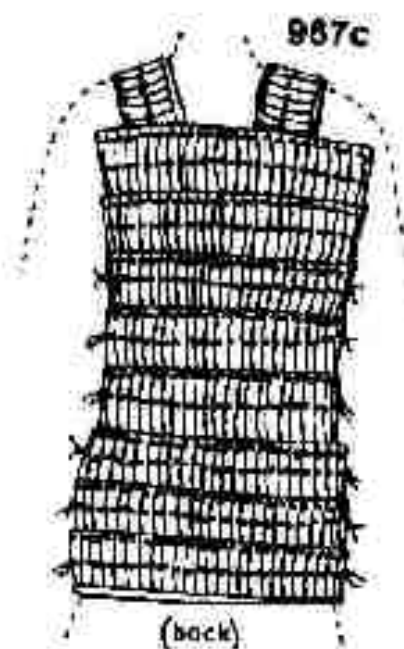
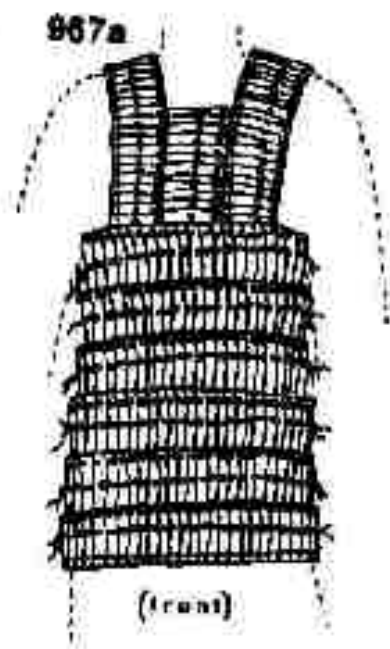
Kuldīga

Irlava

Senkrievu plāksnīšu bruņu tipoloģija
(pēc Lupinenko)

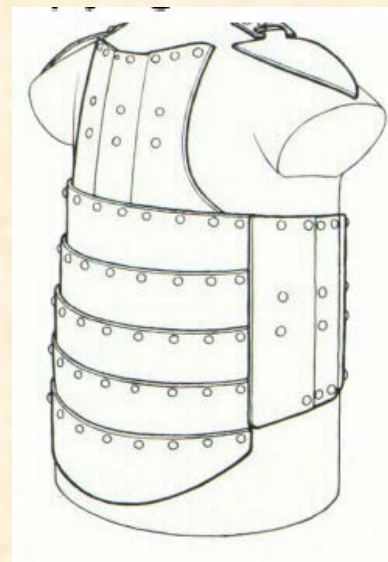
Lamellar Armour from a
mass grave of dead from
the battle of Wisby Gotland
c1325-50

*From Arms and Armour of the
Crusading Era 1024-1350
David Nicolle*

Agrās plākšņu bruņas («coat of plates»)

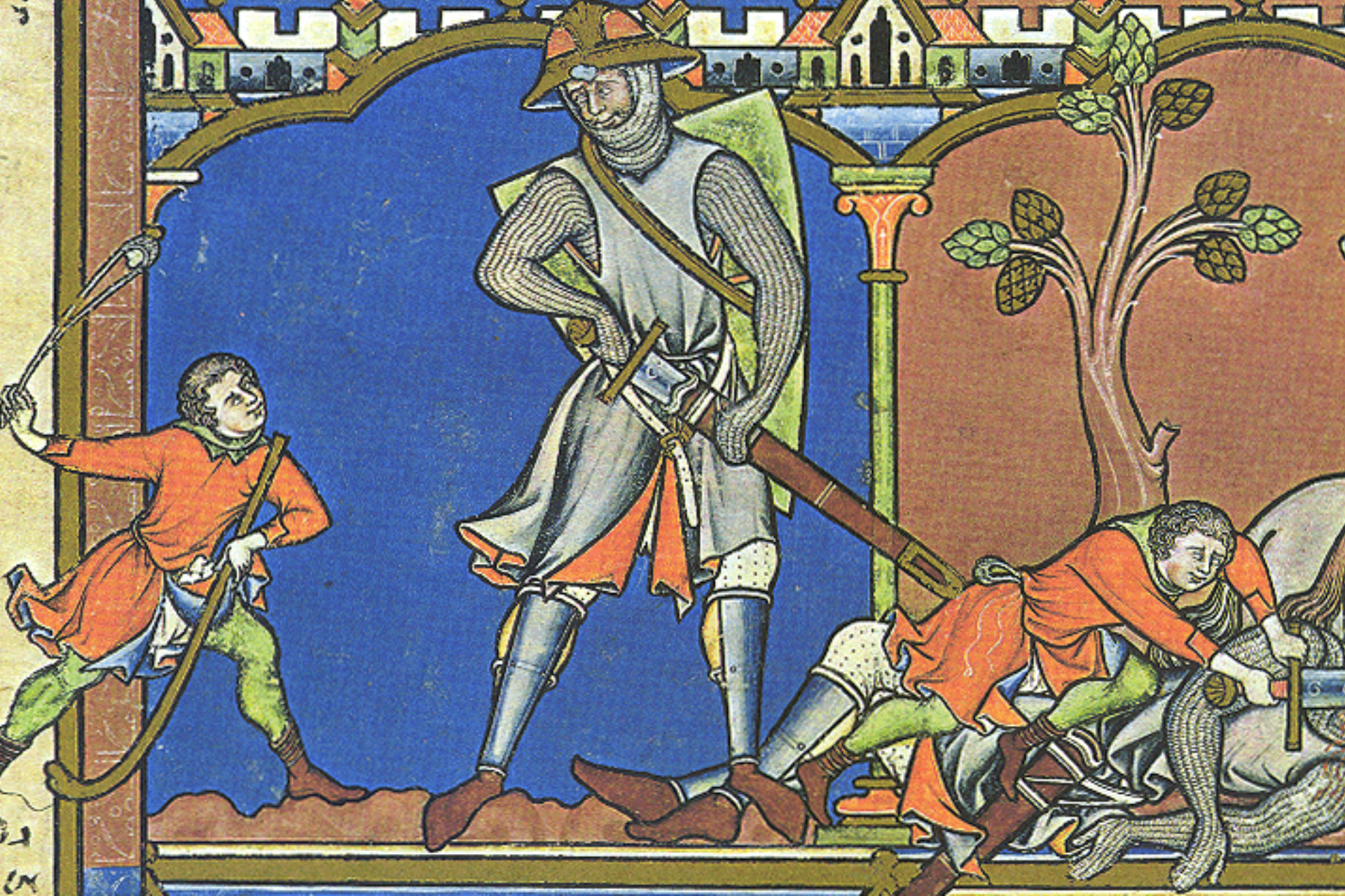
Svētais Maurīcijs
plākšņu bruņās
(Magdeburga, Vācija)

Gotlande, 1360

Tērvetes pilskalns (LNVM krājums)

Ieroči

1.

2.

3.

4.

Zobeni ar viengabala roktura pogu

Rietumeiropas parauga kaujas
cirvji (Tērvete, LNVM krājums)

Kaujas cirvju lietojuma atspulgs Macijevska Bībelē (13. gs. vidus).

(Anteins, 1977).

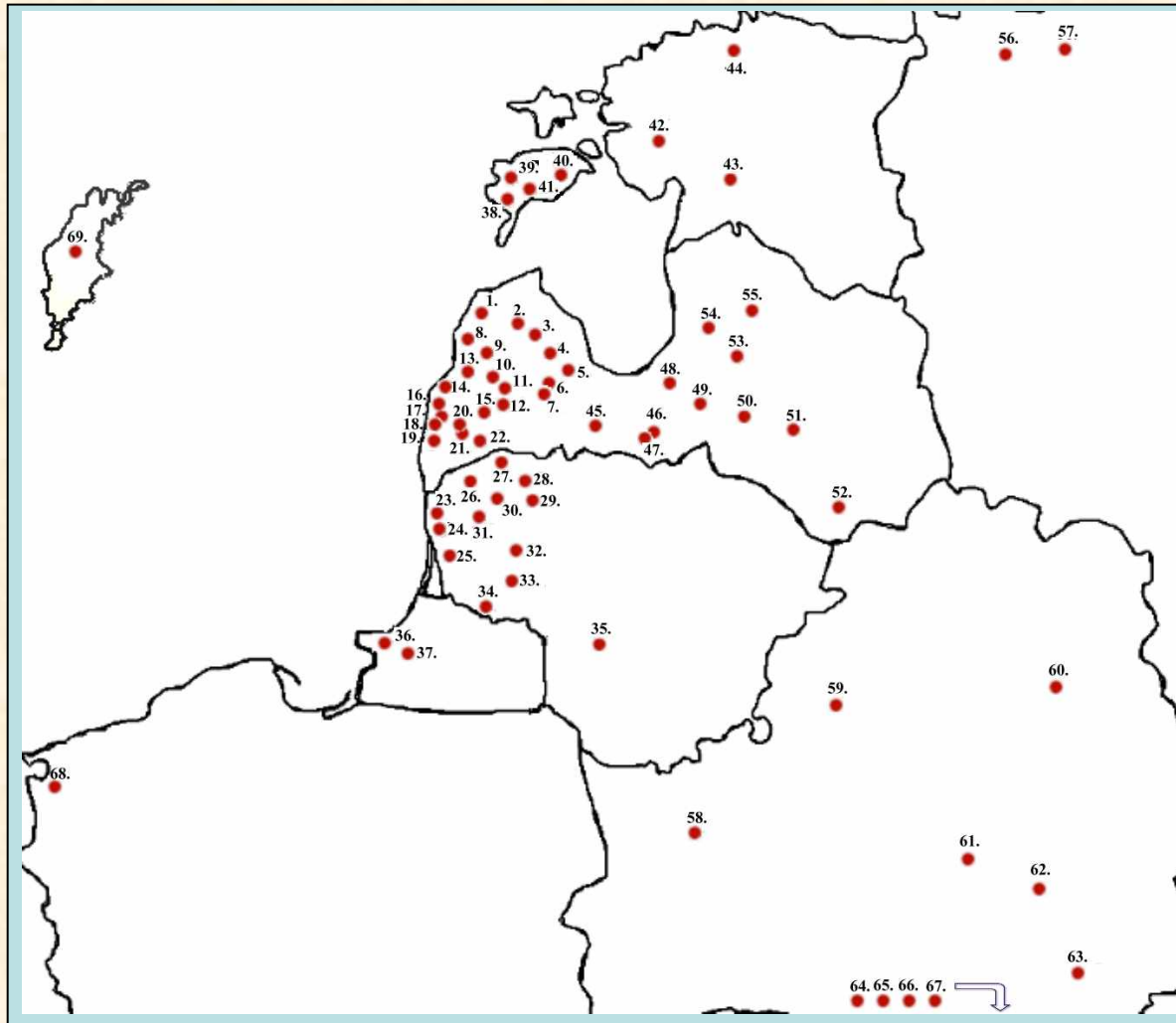
Kavalērijas lietojums

Aplenkuma ierīces

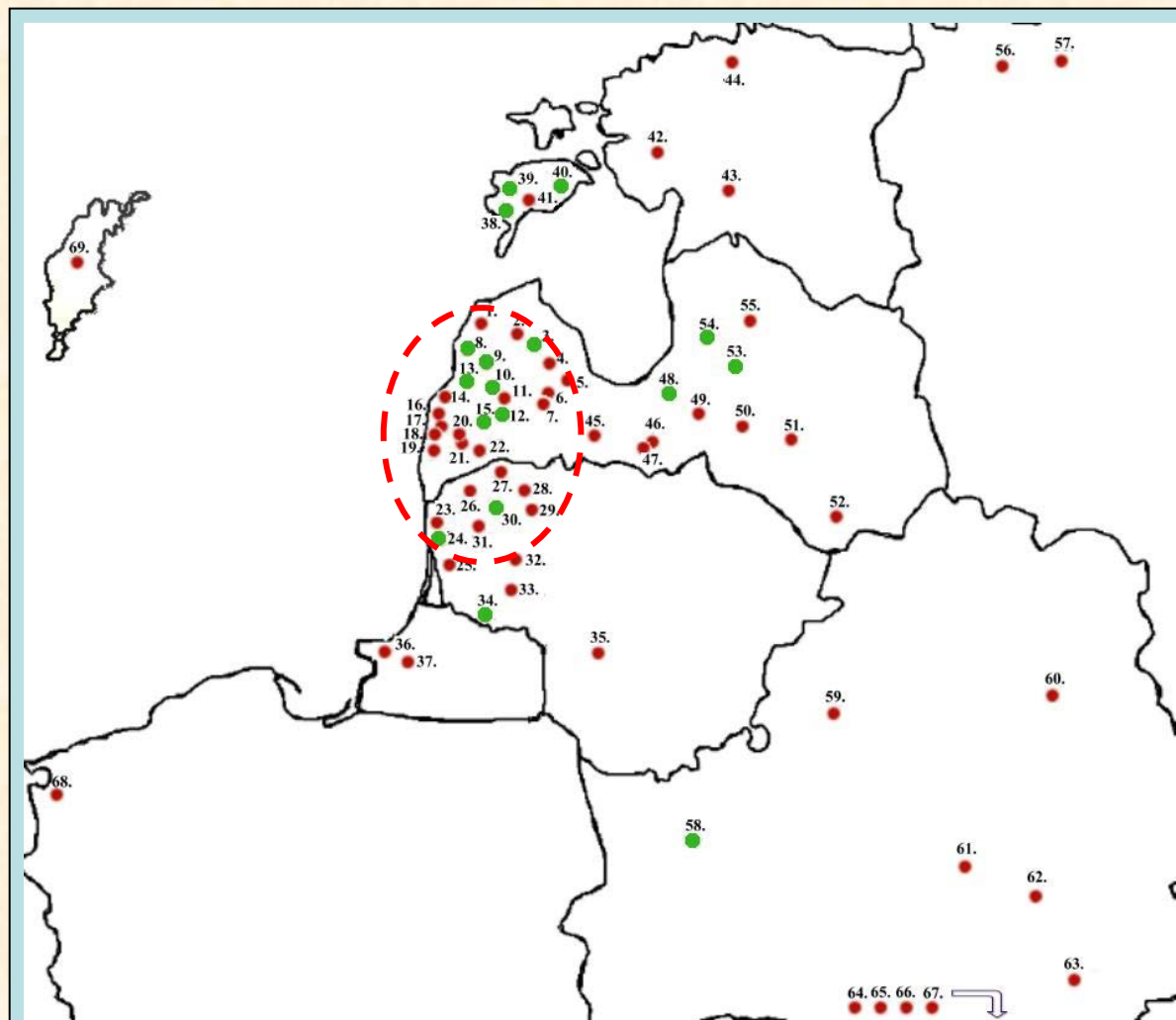
T1 (kuršu) tipa zobenu un tiem tuvu formu zobenu izplatība Austrumbaltijā

1. Popes Lazdas, 2. Talsu Vilkmuiža, 3. Lībagu Sārapi, 4. Kandava, 5. Pūres Zviedri, 6. Matkule, 7. Matkules kapsēta, 8. Užavas Silmalciems, 9. Piltenes Pasilciems, 10. Lielīlvande, 11. Kurmāles Alejas, 12. Raņķu Kapenieki, 13. Alsungas Kalniņi, 14. Grīņu rezervāts, 15. Kazdanga, 16. Medzes Strautiņi, 17. Medzes Kapsēde, 18. Kazdangas Roņi, 19. Tosmares Grantsbedres, 20. Rāvas Strungas, 21. Durbes Dīri, 22. Asītes Gravenieki, 23. Palanga, 24. Anduļi, 25. Janišķi, 26. Apūle, 27. Mažeiku Grieže, 28. Pavirvīte-Gūdi, 29. Mažeiku Kalvarija, 30. Telšu apkārtnē, 31. Gintališke, 32. Paalkšņi, 33. Varsedži II, 34. Žasina, 35. Sargena, 36. Kleinheide, 37. Dollkeima-Kovrovo, 38. Lūmandu Lēdri, 39. Paju, 40. Kogula, 41. Viltina, 42. Rabavere, 43. Vīlandes apkārtnē, 44. Rāsiku, 45. Tērvete, 46. Mežotnes pilskalns, 47. Mežotnes apmetne, 48. Doles Raušu ciems, 49. Tomes skansts, 50. Koknese, 51. Asote, 52. Dinaburga, 53. Krimuldas Tāļēni, 54. Bīriņu Mežšauti, 55. Raunas Strantes, 56. Manuilovo, 57. Opolje, 58. Novohrudoka, 59. Gurkoviči, 60. Vusce, 61. Svislača, 62. Viščina, 63. Gomeļa, 64. Krilos, 65. Verbično, 66. Gorodišče, 67. Izjaslavļa, 68. Poltavas apkārtnē, 69. Šecinas līcis, 69. Gotlande.
- Nr. 1.–22., 45. – 55. Latvija; 23.–35. Lietuva, 36.–37., 56.–57. Krievija, 38. – 44. – Igaunija, 58. – 63. – Baltkrievija, 64. – 67. – Ukraina, 68. – Polija, 69. – Zviedrija.

(pēc V.Kazakēviča 1997, ar autora papildinājumiem).

Zobenu ar zoomorfiem apakšējiem šķēršiem izplatība Austrumbaltijā

- 3. Lībagu Sāraji,
- 8. Užavas Silmalciems,
- 9. Piltenes Pasilciems,
- 10. Lielīvande,
- 12. Raņķu Kapenieki,
- 13. Alsungas Kalniņi
- 15. Kazdanga,
- 24. Anduļi,
- 30. Telšu apkārtnē;
- 34. Žasina,
- 38. Lūmandu Lēdri,
- 39. Paju,
- 40. Kogula,
- 48. Doles Raušu ciems,
- 53. Krimuldas Tālēni,
- 54. Bīriņu Mežšauti,
- 58. Novogrudoka.

Užavas Silmalciems

Lībagu Sāraji

Piltenes Pasiļciems

Lielīvande

Alsungas Kalniņi

Kazdanga

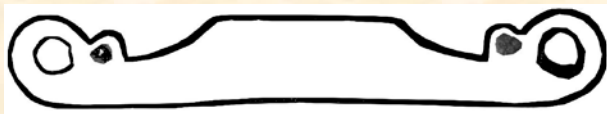
Raņķu Kapenieki

I grupa

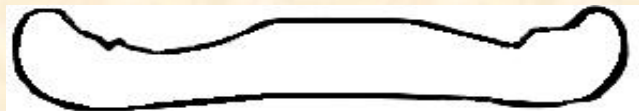
A

B

C

II grupa

A

B

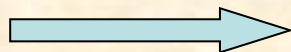
Izcelsmes problēma

**Lūmandu Lēdri, Sāremā,
11.gs. 1.puse.**

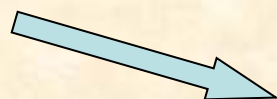
**Ostrožnica, Polija,
s.a.**

**Feterleina, Anglija. 8. gs.
(atdarinājums).**

Somija, 11.-12.gs.

**Ardes rúnakmens, Gotlande,
11. gs.**

**Kaula plāksne, 7.-8. gs.
Norvēģija.**

**Telts balsts,
Gokstade
Norvēģija, 9. gs.
beigas.**

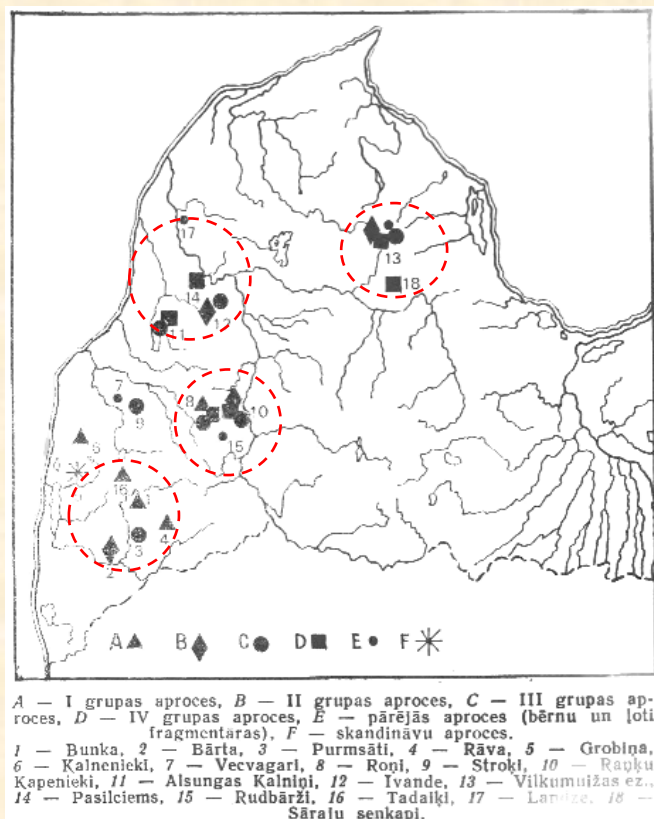

**Pakavsakta, Gotlande,
10. gs.**

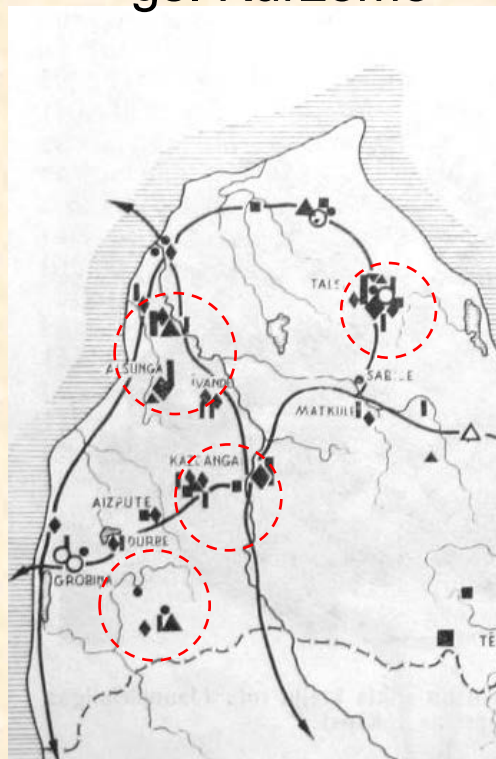
**Kungseras baznīcas sols,
Zviedrija, 12. gs.**

Aproču ar zvērgalvu galiem izplatība Kurzemē

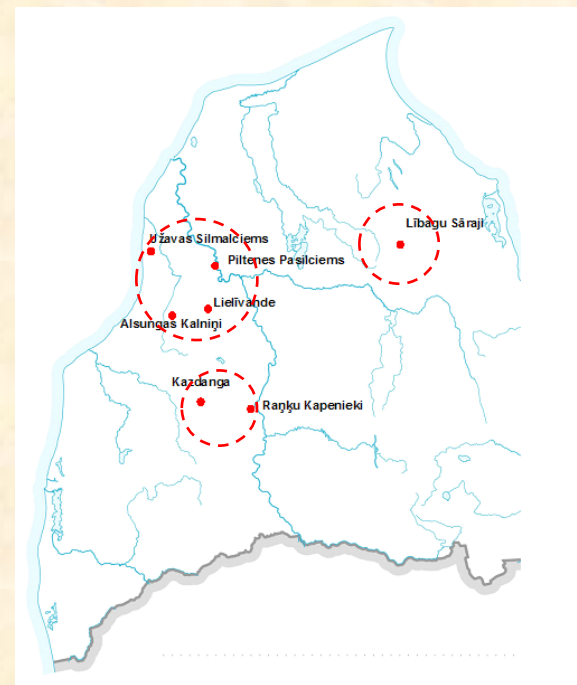
Pēc: Vaska B., 1997.

Importa priekšmetu izplatība un galvenie tirdzniecības ceļi 10.-12. gs. Kurzemē

Pēc: LA, 1974, 270.lpp.

Zobenu ar zvērgalvu galiem rotātiem apakšējiem šķēršiem izplatība Kurzemē

Secinājumi:

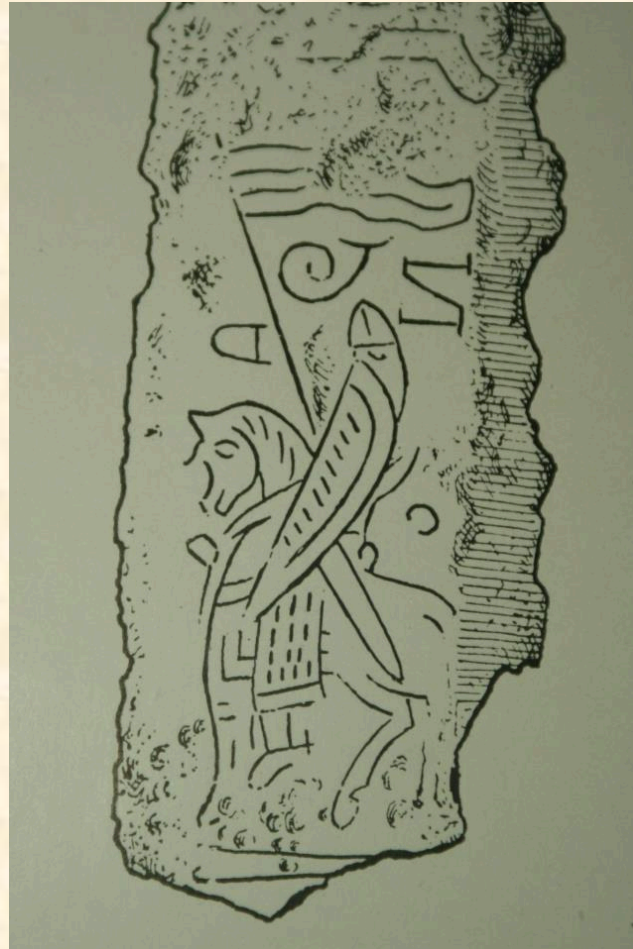
- Šī tipa apakšējo šķēršu rotājuma izcelsme meklējama 11. gs. skandināvu zvēru stila kontaktzonā ar baltu un Baltijas somu pasauli. Senākie šī tipa kompozīcijas Skandināvijā zināmi vismaz no 7. gs. un sastopami vēl 12. gs.
- 12. gs. kuršu zemēs redzam plaši izkoptu un attīstījušos ieroču sastāvdaļu izgatavošanas tradīciju, kas ir ilgākas attīstības rezultāts.
- Secināms, ka nav divu vienādu vēlāko formu (piem. Alsungas Kalniņos ir 3 pilnīgi atšķirīgi) - tas liecina, ka šo šķēršu un zobenu rokturu izgatavošana 12. gs. notiek Kurzemē uz vietas – skandināvu pūķis/čūska tiek adaptēts un pārveidots par baltisko “zirgu” vietējo tradīciju garā un pat vēl pastāv paralēli. To agrās formas ļoti tuvas viena otrai, vēlākās - dažādas.
- Šo ieroču izplatība palīdz konstatēt pagātnē pastāvējušu politisko centru un tirdzniecisko aktivitāšu un ceļu virzienus un vietas.
- T1 zobenu, tajā skaitā ar zvērgalvas rotājumu un tiem līdzīgu formu plašā izplatība un izcelsmes motīvu dažādība Austrumbaltijā vēlajā dzelzs laikmetā drīzāk liecina ne vairs par etnisku parādību, bet gan par pār-etnisku un vairāk sociālu sava laikmeta noteiktas sabiedrības grupas ar līdzīgu ideoloģiju un karošanu kā dzīvesveidu, kas atspoguļojas arī to materiālajā kultūrā, pastāvēšanas fenomenu.

Episcopo Osiliensi. Quia perversi difficile corriguntur, si eorum perversitas remanserit incorrecta, oporet nos, ne sui exempli pernitie alios provocent ad peccandum, ad castigandum illos insulgere, ac duros flagellis durioribus flagellare. Ad audientiam siquidem nostram te referente didicimus, quod nonnuli de Livonie partibus, proprie salutis immemores, paganis, christiane fidei inimicis, **arma, ferrum, lignamina, equos et victualia**, nec non et alia, quibus christianos impugnant, deferre presumunt, latam in tales sollempniter a sede apostolica excommunicationis sententiam in animarum suarum periculum contempnentes. [...]

From the letter of bishop of Saaremaa. 5.X.1248.

Archive of Vatican. Reg.Vat. Vol.21 A, fol.312-r, -v, ep.629.

Zobena asmens ar iestrādātu dekoratīvu karotāja figūru

Pēc:

Ebert M. Ein Schwert mit tauschierter Klinge von Lummada auf Oesel. // // Baltische Studien zur Archäologie und Geschichte. Arbeiten des Baltischen Vorbereitenden Komitees für den XVI. Archäologischen Kongress in Pleskau 1914. Riga, 1914. Taf. XVII.

Paldies!

Alsungas Kalniņi, 20. kaps (LNVM krājums)